

EXAMENSARBETE

Våren 2014

Sektionen för hälsa och samhälle

Folkhälsovetenskap och Pedagogik

”Det handlar om att ta tillvara på elevernas
frågor och funderingar”

Pedagogers tankar om sex- och samlevnadsundervisning på högstadiet

Författare

Cássandra Winther

Handledare

Ann-Christin Sollerhed

Bihandledare

Britten Ekstrand

Uppsats för filosofie kandidatexamen vid Högskolan Kristianstad

15 hp folkhälsovetenskap och 15 hp pedagogik (53 sid.)

Författare: Winther, Cássandra. (2014). *Det handlar om att ta tillvara på elevernas frågor och funderingar*

Handledare: Sollerhed, Ann-Christin. Bihandledare: Ekstrand, Britten

---

Sammanfattning

När tonåringar utvecklar sin syn på sexualitet och samlevnad behöver de vuxenvärldens stöd och vägledning. Denna period av en människas liv präglas av upptäckande och utforskande vilket gör det betydelsefullt att ungdomar tillskansar sig kunskaper och utvecklar förståelse som bidrar till att de fattar hälsosamma beslut. Skolan fyller en viktig funktion i arbetet med att försöka ge alla ungdomar samma möjligheter till en god sexuell hälsa och är således en självklar arena för hälsofrämjande arbete. Syftet med denna studie är att ta del av pedagogers upplevelser av att undervisa inom sex- och samlevnad. Datainsamlingen genomfördes i form av sex semistrukturerade intervjuer med pedagoger inom olika undervisningsämnen på olika högstadieskolor i två kommuner. Resultatet tyder på att det finns en gemensam uppfattning om att sex- och samlevnadsundervisningen i skolan är viktig och dessutom antas ha positiva effekter för elevers sexuella hälsa. Det framgår dock att det förekommer skillnader i pedagogernas upplevelser av att kunna arbeta med sex – och samlevnad på ett strukturerat, medvetet och kreativt sätt. Hemmet och skolan beskrivs som två viktiga arenor. Föräldrar verkar ha en tilltro till pedagogers kompetens och pedagogerna själva tar sitt uppdrag som upplysare och vägvisare på stort allvar.

Nyckelord: Sex – och samlevnad, sexuell hälsa, högstadium, tonåring, pedagog

Dissertation, in partial fulfillment of the requirements for a Bachelor's degree in Health Promotion, Kristianstad University.

Equivalence: 15 ECTS points in Public Health Science and 15 ECTS points in Education (53p.)

Author: Winther, Cássandra. (2014). It's about focusing on the students' questions and concerns

Supervisor: Sollerhed, Ann-Christin. Assistant supervisor: Ekstrand, Britten.

Abstract

When teens develop their views on sexuality and relationships they need adult support and guidance. This period of a person's life is marked by discovery and exploration. Therefore it is important for young people to gain knowledge and develop understanding that contributes to making healthy decisions. The school plays an important role in efforts to try to give all young people the same opportunities for good sexual health education and is an obvious environment for health promotion. The purpose of this study is to take part of educators experiences of teaching in sex education. Data collection was conducted in the form of six semi-structured interviews with teachers in various subjects and at different secondary schools. The results suggest that there is a common perception that sex - and coexistence education in schools is important and assumed to have positive effects on students sexual health. However, it appears that there are differences in teachers' perceptions of being able to work with sex education in a structured , conscious and creative way. The home and the school are described as two important arenas . Parents seem to have a belief in teachers' skills and the teachers themselves take their mission as educators and guides very seriously.

Keywords: Sex education, sexual health, secondary school, teens, teachers.

Innehållsförteckning

Förord	6
Inledning.....	7
Bakgrund	8
Litteraturgenomgång	10
Sexuell och reproduktiv hälsa.....	10
Ungdomar och sexualitet	11
Hälsofrämjande insatser riktade mot ungdomar	11
Sex - och samlevnadsundervisning i skolan	12
Tre arbetsområden för sex- och samlevnad i skolan.....	13
Pedagogens roll och uppdrag	13
Elevens lärande	14
Samhällets influenser på elevens lärande	15
Ungdomskulturer	15
Massmedier	16
Sex - och samlevnadsfrågor i hemmet.....	16
Vägledning för vårdnadshavare	17
Genusaspekter	17
Teoretiska utgångspunkter.....	18
Health Belief Model.....	18
Sense of Coherence (SOC)	19
Upplevelsebaserat lärande	21
Problemprecisering.....	21
Syfte.....	22
Material och metod.....	23
Deltagare/Urval	23
Tillvägagångssätt	24
Analys.....	24
Etiska överväganden.....	26
Resultat.....	27
Elevernas behov i fokus.....	27

En tuff vardag för dagens unga	27
Elever behöver tillförlitlig kunskap och diskussioner	28
Skolans uppdrag och roll	28
En trygg plats där alla elever ska få stöd, vägledning och kunskap	28
Skolornas arbete med sex – och samlevnad påverkar pedagogerna	29
Nyfikenhet och relationsbyggande	30
Elevernas tankar och funderingar som utgångspunkt	30
Relationen avgörande för undervisningen	30
Undervisningens innehåll och upplevelsen av att undervisa	31
”Hårda” delar är grundläggande men ”mjuka” delar står i fokus	31
Olika upplevelser av att undervisa inom sex – och samlevnad	31
Skillnader i undervisningen	32
Vårdnadshavare förlitar sig på skolan	33
Influenser från hemmet märks på eleverna	33
Föräldrar har tilltro till pedagogers kompetens	34
Sammanfattning av resultat	35
Diskussion	36
En god grund för fortsatt utvecklingsarbete	36
Skillnader i kompetens och olika upplevelser av handledningen	37
En enad vuxenvärld för undervisning och upplysning	39
Ett arbete under utveckling	40
Metoddiskussion	41
Konklusion	42
Referenser	43
Bilaga 1	49
Informationsbrev	49
Bilaga 2	50
Samtyckesblankett	50
Bilaga 3	51
Intervjuguide	51
Bilaga 4	52
Analysmall	52

Förord

Min biologilärare skruvade på sig när han bad mig och mina klasskamrater att slå upp läroboken. Det gick ett fnissande sus genom klassen när uppslaget i boken visade en bild på en vagina och en bild på en penis. Killarna längst bak började skrika de olika anatomiska delarna på könsorganen och flickorna rodnade ikapp med biologiläraren som gjorde ett tappert men inte så pedagogiskt medvetet försök att undervisa. Denna 40 minuter långa sex- och samlevnadslektion, den enda jag var med om under mina år i grundskolan, har lett till funderingar om sex – och samlevnadsundervisningen och dess innehåll. Under hösten 2011 läste jag kursen ”Sexuell och reproduktiv hälsa” vilket gav upphov till tankar om skolans roll i det nationella folkhälsoarbetet med målområde 8 ”Trygg och säker sexualitet och en god reproduktiv hälsa”. Jag började dessutom reflektera kring pedagogers betydelse för sex – och samlevnadsundervisningen och önskade därav söka fördjupad kunskap om hur de ser på dagens sex- och samlevnadsundervisning.

Ett stort tack till de pedagoger som tog sig tid att delta i denna studie och delade med sig av sina upplevelser av att arbeta med kunskapsområdet. Tack till min handledare Lollo som gett snabb återkoppling, konstruktiv kritik och skapat goda förutsättningar för mitt lärande i arbetet med denna uppsats.

Kristianstad, 2014-02-25

Cássandra Winther

Inledning

När ungdomar träder in i tonåren bombarderas de med information om hur de ska vara, hur de ska tycka, tänka och bete sig. I butikernas skyltfönster står Barbieliknande skyltdockor, på tv rullar dokusåpor där nakenhet, sex och alkohol står i centrum och det går inte att googla ”kvinna” utan att hamna på en porrsida. Mitt i detta vimmel av ideal, stereotyper och ständigt sexualiserande ska ungdomar skapa en sund bild av sig själva som individer och utveckla en sexualitet som de känner sig bekväma och trygga med. De ska lära sig att hantera pressen från media, utveckla ett kritiskt förhållningssätt till budskap som de möter och skapa förståelse för att det finns risker med att dela med sig av saker på Facebook, Instagram och andra sociala medier som idag utgör en viktig del av ungdomars världar. För att de ska ges bästa möjliga förutsättningar att göra detta krävs stöd, vägledning och upplysning som bidrar till en fördjupad förståelse för olika aspekter av sexualitet och samlevnad (Jonsson & Petersson, 2009). Det finns två självklara arenor för vuxenvärldens ansvar över ungdomars möjligheter att utveckla en hälsosam sexualitet – hemmet och skolan.

I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet *Lgr11* (Skolverket, 2011) beskrivs att arbetet med sex- och samlevnadsfrågor ska vara samordnat och strategiskt med målsättningen att ge alla elever adekvata kunskaper inom sex – och samlevnad. Det framgår dessutom att det ligger i skolans uppdrag att arbeta med kunskapsområdet ur ett brett perspektiv och inkludera allt från fysiologiska aspekter av sexualitet till samtal om jämställdhet, normer och värden. Målet är att eleverna ska utveckla kritiska förhållningssätt, tolerans inför människors olikheter och en värdegrund som är förenlig med de grundläggande värden som vårt samhälle vilar på. Pedagoger ska enligt *Lgr1* integrera olika aspekter av sexualitet och samlevnad i samtliga undervisningsämnen och bidra till att elever utvecklar färdigheter, kunskaper och förståelser som ger positiva effekter för så väl dem själva som för andra människor (Skolverket, 2011). Skolan ska verka för att alla individer, oberoende av socioekonomiska förutsättningar eller kulturella och etniska övertygelser, ges samma möjligheter att tillgodose sig adekvata kunskaper inom ämnet sex- och samlevnad och utveckla en hälsosam sexualitet (Larsson, Eurenus, Westerling & Tydén, 2006).

Skolan är ingen isolerad verksamhet utan influeras ständigt av det som sker i ungdomars vardagliga liv. Ungas bilder av sexualitet och relationer påverkas mycket av massmedia, normer, kulturella aspekter, kön och andra faktorer (Preston, 2013). Enligt forskningen är det däremot i hemmet som den största påverkan på individens sexuella beteende sker (Loeber, Reuter, Apter, van der Doefx, Lazdane & Pinter, 2010). I *Lgr11* (Skolverket, 2011) förtydligas att alla som arbetar inom skolan ska sträva efter att skapa samarbete med vårdnadshavare och dessutom ha en överblick över varje elevs livssituation (a.a). Hemmiljön och uppväxten ger barn olika förutsättningar att utveckla sunda värderingar, en god självbild och positiva bilder av relationer, sexualitet och samlevnad. Den pedagogiska kunskapen som finns i skolan och det faktum att alla barn i Sverige går i skola gör denna arena till en ovärderlig och självklar plattform som ska verka för att ge alla elever samma förutsättningar.

Ljuset i denna studie riktas mot pedagogerna som är skolans viktigaste redskap när det gäller att nå ut med kunskap och upplysning inom sex – och samlevnad. Smith, Fotinatos, Duffy och Burke (2013) anser att det finns ytterst lite forskning som fokuserar på pedagogers upplevelser av att undervisa inom sex- och samlevnad och belyser att de fyller en viktig funktion i undervisningen som syftar till att ge elever möjlighet att utveckla en god sexuell och reproduktiv hälsa.

Bakgrund

För att förstå vikten av hälsofrämjande arbete med den sexuella och reproduktiva hälsan bland såväl unga som vuxna bör vi först ställa oss frågan; vad är sexuell hälsa? Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) definieras sexuell hälsa på följande sätt:

Sexuell hälsa är ett tillstånd av fysiskt, känslomässigt, mentalt och socialt välbefinnande i förhållande till sexualiteten; det är inte bara avsaknad av sjukdom och skada. Sexuell hälsa kräver en positiv och respektfylld inställning till sexualiteten och sexuella förhållanden, såväl som möjligheten att ha njutbara och säkra sexuella upplevelser, som är fria från tvång, diskriminering och våld (WHO, 2006, s. 4).

I Sverige utgör *Trygg och säker sexualitet och en god reproduktiv hälsa* det åttonde folkhälsopolitiska målområdet. I den förnyade folkhälsopolitiken beskrivs egenmakt, fokus på sociala nätverk och medmänsklighet som viktiga faktorer för att ge såväl unga som vuxna möjlighet till en god sexuell och reproduktiv hälsa. Nedanstående fokusområden har identifierats av regeringen och berör individers rätt till en trygg, sund och säker sexuell och reproduktiv hälsa:

- jämställdhet
- sexualundervisning
- orättvisa skillnader mellan grupper
- rätt till preventivmedel, säkra aborter
- mödrabård, vård av nyfödda,
- skydd mot sexuellt överförbara infektioner,
- frihet från könsstympning, sexuellt våld eller tvång.

(Socialdepartementet, 2008)

Sexualundervisningen i skolan är som synes ett fokusområde och således en viktig del i det hälsofrämjande arbetet med sexuell och reproduktiv hälsa. I Sverige finns en lång tradition av sex - och samlevnadsundervisning, ämnet har varit obligatoriskt i skolan sedan 1955 men pedagogers uppdrag har förändrats mycket sedan den första handledningen för den obligatoriska undervisningen utkom. Det första styrdokumentet gav pedagoger tydliga instruktioner gällande att de förväntades ge elever kunskap om sexualitet men också att avråda dem från att ha sex. Handledningen som kom cirka tjugo år senare förklarade istället att skolan skulle förhålla sig neutral medan den tredje handledningen som kom 1995 landade i det som är den allmänna uppfattningen idag, nämligen att sexualitet är en viktig del av en ung individs utveckling (Myndigheten för skolutveckling, 2005). Dagens sex- och samlevnadsundervisning syftar till att ge elever redskap och kunskaper som ger dem möjlighet att utveckla en hälsosam sexualitet som följer dem genom livet. Enligt Lgr11 ska kunskapsområdet integreras i undervisningens olika ämnen och det är rektorn som har det yttersta ansvaret för att så sker. Enligt Lgr11 är det pedagogers övergripande uppdrag att planera och bedriva undervisning där sexualitet, relationer och olika aspekter av det svenska samhällets värdegrund berörs. En viktig del i undervisningen är dessutom att belysa individens eget ansvar och konsekvenser av det egna handlandet (Skolverket, 2011).

Utvecklingsarbetet med sex - och samlevnadsfrågor är ytterst aktuellt. Under våren 2014 bjuder Skolverket in rektorer, pedagoger, elevhälsan och andra personer som är yrkesverksamma inom skolan till konferensen ”Sex - och samlevnad – en pusselbit i

ämnesundervisningen”. Konferensen kommer att genomföras på tio orter och syftet är att bidra till utvecklingsarbete med sex - och samlevnadsundervisningen på skolorna runt om i landet. Nedanstående punkter står i fokus under konferensen och ger också en bild av vilka områden Skolverket anser vara prioriterade att arbeta med inom sex- och samlevnad i skolan:

- Sex - och samlevnad – en del av värdegrundsuppdraget
- Styrdokumenten – krav, möjligheter och utmaningar
- Sex - och samlevnad i ämnesundervisningen - valbara seminarier för olika årskurser
- Ungdomar, sexualitet och sexualsyn – föreläsning RFSU
- Ungdomar och sexuell hälsa – kunskaper, attityder, beteende (Folkhälsomyndigheten)
- Att undvika heteronormativitet i undervisningen (RFSU Ungdom)

(Skolverket, 2014)

Pedagogers uppdrag inom sex - och samlevnad beskrivs tydligt i Lgr11 och utvecklingsarbetet med kunskapsområdet pågår (Skolverket, 2014). När det gäller hemmet är det av förklarliga skäl svårare att få en inblick i hur upplysningen ser ut och om det ens finns någon. Enligt Turnbull, von Wersch och van Schaik (2008) samtalar de flesta föräldrar med sina barn om sexualitet och samlevnad, Wilson, Dalberth, Koo och Gard (2010) menar att föräldrar förstår vikten av att tala med sina barn men att de inte är vanligt att de närmar sig olika aspekter av sexualitet och samlevnad i vardagliga samtal. Shtarkshall, Santelli och Hirsch (2007) anser att samverkan mellan hem och skola skapar goda förutsättningar för ungdomar att utveckla en hälsosam sexualitet. Forskning beskriver dessutom att skolans ansträngningar att etablera samverkan med hemmet inom just sex - och samlevnad har visat sig ha goda effekter på ungdomars sexuella hälsa (Grossman, Frye, Charmaraman & Erkut, 2013).

Strålkastaren riktar i denna studie mot pedagoger som har i uppdrag att undervisa sina elever i sex – och samlevnad. Vad har de för tankar om undervisningen? Hur reflekterar de kring skolans och sitt eget uppdrag när det gäller sex – och samlevnad? Hur resonerar de kring hemmiljöns och vårdnadshavares påverkan inom området?

Litteraturgenomgång

Sexuell och reproduktiv hälsa

Sexuell och reproduktiv hälsa är ett prioriterat folkhälsoområde, såväl nationellt som internationellt. Den sexuella och reproduktiva hälsan är en viktig del av en individs totala hälsa och att förbättra den sexuella och reproduktiva hälsan i Sverige är som beskrivs i kapitlet ovan ett av de folkhälsopolitiska målområdena (Socialdepartementet, 2008). Den övergripande synen på sexualitet i stort har förändrats mycket i Sverige och i många andra länder i Europa vilket också medfört en förändring av individers sexualvanor. Idag är till exempel sexuella kontakter utanför kärleksrelationer ingenting som upprör eller förvånar och sexualiteten är på många sätt frigjord från traditionella föreställningar. Den mer liberala synen på sexualitet och det faktum att sex inte längre är något som enbart är sammanlänkat med äktenskap, tvåsamhet och kärleksrelationer har medfört att människor idag har fler sexpartners under sitt liv och därav utsätts för fler risker (Danielsson, Berglund, Forsberg, Larsson, Rogala & Tydén, 2012)

De ökade riskerna blir synliga i statistiken och dessa siffror signalerar vikten av att arbeta hälsofrämjande inom detta område. Könssjukdomar är till exempel ett utbrett problem. År 2012 rapporterades över 37 000 fall av klamydia vilket är en ökning med 200% sedan 1997. Klamydia står för hälften av alla fall av sexuellt överförbara infektioner och kan leda till sterilitet vid upprepade behandlingar eller i fall då den inte behandlas alls på grund av att symtomen är diffusa, detta innebär att det är angeläget att sprida kunskap om denna sjukdom för att skydda individer från ohälsa (Smittskyddsinstitutet, 2011). Ofrivilliga graviditeter och aborter är ett annat område som återfinns i statistiken över befolkningens sexuella och reproduktiva hälsa. År 2010 avslutades en fjärdedel av alla graviditeter hos kvinnor mellan 15-44 med hjälp av abort vilket signalerar att det finns behov av att prioritera insatser för att förändra individers användning av preventivmedel. Ytterligare ett område som påverkar individers sexuella och reproduktiva hälsa i Sverige är det sexuella våldet som har ökat markant, från 750 anmälda våldtäkter 1975 till strax under 6000 år 2012. Ett annat problem är att sexuella minoriteter fortfarande mår sämre psykiskt än individer som betraktar sig själva som heterosexuella, det är dubbelt så vanligt med självmord och självmordförsök bland homosexuella som bland heterosexuell (Danielsson et al, 2012).

Ovanstående mörka delar av den sexuella och reproduktiva hälsan i Sverige visar en del av utvecklingen, men Sverige är trots förändrade attityder, ökande antal fall av könssjukdomar och sexuellt våld ett av de länder i världen som har den bästa sexuella och reproduktiva hälsan. Vi har som bekant en välutvecklad förlossningsvård, en lång tradition av obligatorisk sexualundervisning och den sexuella hälsan är ett prioriterat område som det arbetas med på olika samhällsliga nivåer. Det strategiska arbetet med alla individers rätt till en säker och fri sexuell och reproduktiv hälsa har dessutom lett till en positiv utveckling som skapat tolerans och öppenhet för människors sexuella olikheter och läggningar (Socialstyrelsen & Folkhälsoinstitutet, 2013). Homosexuella, bisexuella, transpersoner och queerpersoner skyddas till exempel av en diskrimineringslag vilket signalerar att samhället och dess politiska företrädare står bakom människors rätt till sin egen sexuella identitet och ska ha samma rättigheter som den heterosexuella majoriteten (2008:567). Varje år tågar cirka 50 000 människor i Prideparaden genom huvudstaden tillsammans med till exempel partiledare, fackförbund, organisationer och myndigheter. Detta ställningstagande fyller viktig funktion i arbetet med alla individers rätt till en trygg, säker och fri sexualitet oavsett om de befinner sig utanför heteronormen eller inom den (Regeringskansliet, 2013).

Sammanfattningsvis går det att konstatera att det finns många aspekter som tyder på att det fortfarande finns mycket att arbeta med när det gäller den sexuella och reproduktiva hälsan i Sverige. Sexuellt överförbara infektioner sprids i hög fart, psykisk ohälsa är mer utbredd hos sexuella minoriteter och oönskade graviditeter leder till smärtsamma psykiska processer. För att grupper och individer ska förändra sina beteenden och utveckla en hälsosam sexualitet är det nödvändigt att arbeta hälsofrämjande på olika sätt och med olika målgrupper. Den absolut viktigaste målgruppen är ungdomar som är precis i början av formandet av sin sexuella hälsa och identitet.

Ungdomar och sexualitet

Tonåren är en tid då ungdomar frigör sig från sina föräldrar och börjar skapa sina egna värderingar och sin egen identitet (Aggleton & Campbell, 2000). Stödet från omgivningen är avgörande när ungdomar börjar utveckla sin sexuella identitet och det är viktigt att de får en bra kunskapsplattform med sig ut i vuxenlivet för att de ska fatta beslut som gör att de utvecklar en hälsosam sexualitet (Loeber, Reuter, Apter, van der Doefx, Lazdane & Bojana Pinter, 2010). Ross, Godeau och Dias (2004) beskriver att sexuell hälsa spelar en stor roll för ungdomars välmående och framhåller att de behöver utveckla en inre trygghet för att kunna forma sunda relationer och utveckla förståelse och respekt för andra människors känslor och gränser. Magnusson och Wulff (2009) menar att det finns lite forskning och kunskap om hur ungdomar utvecklar en god självkänsla när det gäller sexualitet, men de konstaterar att sexuell självkänsla är mycket viktigt för tonåringar. De belyser också att tonåringar utvecklar en mer positiv sexuell självkänsla desto äldre de blir och kopplar detta till tänkbara påverkansfaktorer som mognad, positiva sexuella erfarenheter och kulturella normer. Häggström-Nordin (2009) beskriver att dagens ungdomar har relativt goda kunskaper gällande sexualitet men beskriver samtidigt att god kunskap inte alltid medför sunda beslut som leder till en god sexuell hälsa. Hon hänvisar till att ungdomar i sina sociala kontexter med jämnåriga skapar gemensamma normer och värden som blir deras sanningar och verklighet. Marston och King (2006) förklarar vikten av att skapa förståelse för hur dessa sociala och kulturella faktorer påverkar ungdomars attityder och beteenden. De menar att detta är en förutsättning för att skapa hälsofrämjande kampanjer och bedriva undervisning och upplysning som ger positiva effekter och kan påverka ungdomars förhållningssätt och beteenden. Även Weiss (2007) påtalar att det krävs förståelse för vilka influenser som påverkar ungdomar i deras beslutsfattande för att kunna bedriva effektiv undervisning och upplysning. Hon beskriver också att det är svårt för ungdomar att förhålla sig till ytterligheterna där föräldrar och vuxna säger att de ska vara försiktiga medan den kultur som omger dem uppmanar dem att kasta sig ut och testa.

Ungdomars attityder förändras och det som är normalt ur en 16-åringars perspektiv idag var det troligen inte för tjugo år sedan. I en nyligen genomförd studie uppgav till exempel hälften av ungdomarna att de någon gång haft sex med någon som de inte hade någon kärleksrelation till (Manning, Longmore & Giordano, 2005). Förändrade attityder till sexualitet och relationer signalerar att det är viktigt att vuxenvärlden hänger med och anpassar upplysning och utbildning efter det som ungdomar stöter på i sin vardag.

Hälsofrämjande insatser riktade mot ungdomar

Det hälsofrämjande arbetet med ungdomar bör bedrivas med ett salutogent perspektiv som fokuserar på det friska och välfungerande i ungdomars liv och det är också av största vikt att belysa ungdomars sexuella hälsa ur ett holistiskt perspektiv. Det vill säga med fokus på den totala hälsa och alla faktorer som påverkar ungdomars välmående och hälsa (Häggström Nordin, Magnusson & Berg, 2009). Hälsofrämjande insatser är ojämnt fördelade över landet

vilket påverkar hur god utbildning, kunskap och upplysning ungdomar får via skolan och ungdomsmottagningar. Värderingar och attityder som utvecklas under uppväxtåren följer individer genom livet och det är således av betydelse för folkhälsan att ungdomar ges möjlighet till stöd, samtal och information inom olika arenor under sina tonår. Det är också viktigt att ta hänsyn till faktorer som psykisk ohälsa, etnisk bakgrund, socioekonomisk situation för att kunna erbjuda relevant information och upplysning till olika grupper (Folkhälsoinstitutet, 2010).

Vuxenvärldens vägledning är avgörande för att ungdomar ska fatta hälsosamma beslut som leder till en god sexuell hälsa (Weiss, 2007). När ungdomar träder in tonårsvärlden där kärleksrelationer, passion, sex, kropp och inre tankar blandas i ett känsloladdat kaos är det lätt att vuxenvärlden fokuserar på risker. Till exempel risken att drabbas av sjukdomar, bli gravid eller risken att hamna i en destruktiv relation som påverkar tonåringens välmående. Pellmer och Wramner (2009) talar om friskfaktorer – inte specifikt för sexuell hälsa utan för hälsa generellt – och lyfter vikten av att identifiera friskfaktorer i en individs liv. Cozzens (2006) beskriver skolan som en viktig friskfaktor när det gäller sexuell hälsa. Enligt henne utvecklar ungdomar som känner sig delaktiga i skolan mindre riskfyllda sexuella beteenden. Skolans beskrivs som viktig arena när det gäller att skapa sammanhang för ungdomar, men den övergripande och självklara uppgiften när det gäller sex – och samlevnad är att identifiera elevers behov och erbjuda god utbildning (a.a).

Sex - och samlevnadsundervisning i skolan

Den traditionella bilden av sex - och samlevnadsundervisningens innehåll är upplysning gällande preventivmedel och kroppens anatomi, men idag är sex - och samlevnadsundervisning mycket mer än så. Skolverket beskriver sex - och samlevnad som ”en pusselbit i ämnesundervisningen” vilket ger en tydlig bild av hur ämnet ska beröras – det ska integreras och inkluderas i samtliga ämnen för att behandlas ur ett helhetsperspektiv (Skolverket, 2014). År 2013 publicerade skolverket stöd materialet ”*Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans senare år. Jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisningen*”. I detta häfte beskrivs hur olika delar av kunskapsområdet ska integreras i olika undervisningsämnen.

Loeber, Reuter, Apter, van der Doefx, Lazdane & Pinter (2010) beskriver att dagens undervisning bör ge ungdomar medvetenhet, kritiskt tänkande och hjälpa dem att utveckla värderingar som bidrar till att de formar en sund sexualitet. De framhåller också att sexualundervisningen under 2000-talet har utvecklats till att handla mer om emotionella aspekter än om kropp, anatomi, preventivmedel och andra aspekter som faller in under den mer traditionella bilden av sex – och samlevnadsundervisning. I Lgr11 beskrivs att skolan ska belysa krav och förväntningar på män och kvinnor och förklara hur detta medverkar till att forma uppfattningar om vad som är manligt och kvinnligt (Skolverket, 2011). Sherlock (2012) beskriver att normkritiska inslag i undervisningen är något som många pedagoger i Sverige är mycket positiva till. Genom att använda normkritiska inslag i undervisningen uppmuntras elever att reflektera kring sina egna föreställningar och åsikter gällande vad pojkar och flickor bör göra och inte göra (a.a).

Sex - och samlevnadsundervisningen har en bred utgångspunkt och ska innefatta många olika delar. Folkhälsoinstitutet (2010) belyser däremot att det inte finns någon orsaksmodell med vetenskapligt stöd som på ett bra sätt kan sammanfatta aspekter och faktorer som påverkar hur en individ fattar beslut som rör den sexuella hälsan. Anledningen till detta är enligt Folkhälsoinstitutet att ämnet är intimt och att det i många fall handlar om individanpassade lösningar vilket medfört att det inte finns någon bra modell att använda för förändringsarbetet

med den sexuella hälsan. Även om det inte finns några rätta svar eller handböcker på hur ungdomars sexuella hälsa kan påverkas genom upplysning och undervisning så finns det olika teorier och metoder som kan inspirera undervisningen.

Tre arbetsområden för sex- och samlevnad i skolan

Nilsson (2009) beskriver sex- och samlevnadsarbetet i skolan som en triangel och förtydligar pedagogers mångfacetterade arbete med sex - och samlevnadsfrågor i skolmiljön. Hon belyser inledningsvis vardagsarbetet där pedagogers uppgift är att svara på frågor och hantera händelser eller situationer som på olika sätt kan kopplas till sexualitet, relationer och andra beröringspunkter inom ämnet. Den andra delen handlar om de lektioner och samtalsstunder där ungdomar i helklass, halvklass eller grupper ges möjlighet att diskutera olika ämnen inom sex- och samlevnad. Det tredje arbetsområdet med sex- och samlevnadsfrågor handlar om att integrera ämnet utifrån olika perspektiv i de olika undervisningsämnena i en kontinuerlig process. Även Skolverket hänvisar de till detta tankesätt när de i sitt stödmaterial konkretiserar hur arbetet med sex - och samlevnad bör bedrivas (Skolverket, 2013). För att kunna bedriva sex - och samlevnadsundervisning på ett effektivt och strategiskt sätt inom de områden som Nilsson (2009) beskriver krävs en skicklig pedagog som är nyfiken på elevers världar.

Pedagogens roll och uppdrag

Stensmo (2007) beskriver hur varje pedagog utvecklar sin egen pedagogiska grundsyn som sedan utgör grunden för deras pedagogiska arbete. I detta beskrivs fem områden som bör ingå i pedagogers reflektioner kring sitt uppdrag; kunskapssyn, etiksyn, människosyn, samhällssyn och synen på den pedagogiska situationen. Även Nilsson (2009) talar om att pedagogens syn på eleverna och deras lärande är en grundläggande aspekt för hur pedagoger närmar sig elever inom olika ämnen. Forskning tyder på att pedagoger har en stor betydelse för undervisningen och inlärningen (Smith, Fotinatos, Duffy & Burke, 2013). Positiva relationen mellan pedagoger och elever och ett bra klassrumsklimat till följd av detta beskrivs som viktiga delar för undervisningen (Fraser & Walberg, 2005).

Preston (2013) menar att pedagoger ger intryck av att känna sig inspirerade av att arbeta med sex - och samlevnadsfrågor, de tar sitt uppdrag på stort allvar och vill vägleda elever för att hjälpa dem att utveckla en sund sexualitet. Kontula (2010) menar att pedagoger anser att det viktigaste med sex - och samlevnadsundervisningen är att lära elever att ta ansvar och att ge dem goda kunskaper inom ämnet. Han beskriver också att pedagoger uttrycker att ville ge elever självförtroende, hjälpa dem att utveckla toleranta attityder och respekt för andras känslor. Pedagogerna förklarade dessutom att de kände tillit till elevers förmågor att fatta beslut och ta ansvar över sin sexualitet (a.a). Nilssons (2009) tanke om ”de tre benen” som sex - och samlevnadsundervisningen balanserar på handlar om det vardagliga arbete som pedagogerna i studien beskriver. Detta arbete handlar om att som pedagog vara vaksam på hur eleverna bemöter varandra, talar till varandra för att skolan är en plats där deras attityder utvecklas och influeras av såväl jämnåriga som personalen. Enligt Carlgren och Marton (2007) är det skolans och pedagogers uppgift att ge enskilda individer ett sammanhang i en större sociokulturell gemenskap. Författarna belyser också att det är pedagogers uppdrag att skapa förutsättningar för lärande och tolka vad elever behöver utveckla för förmågor och förhållningssätt för att kunna hantera specifika händelser eller situationer (a.a).

Elevers lärande

Det finns många teorier om inläring och tankar om hur individer lär. Stora filosofer, psykologer och pedagoger har genom historien utvecklat pedagogiska teorier och filosofier som lever vidare i dagens pedagogiska verksamheter. Dewey (2004) är en av dessa historiska förebilder som utvecklade sina tankar om inläring och myntade begreppet ”learning by doing”. Han beskriver hur barnets begåvningar och insikter utgör grunden för allt lärande och menade att det var med eleverna i fokus som pedagoger skulle forma sin undervisning. Dewey delar upp lärandet i två delar, en social och en psykologisk aspekt, som ryms i begreppet psykosocial. Hans övertygelse är att det finns sociala faktorer som styr lärandeprocesser, till exempel allt som sker i den omgivande miljön. Vidare beskriver han att en individs inre psykologiska processer alltid påverkar individens förmåga att ta till sig nya kunskaper och utvecklas. De sociala och psykiska faktorer som styr individens inlärningsprocesser enligt Dewey (2004) är viktiga att ta hänsyn till inom alla ämnen, men troligen extra viktig när undervisningen rör känsliga ämnen som sexualitet, kropp och relationer. Tonåringar som ska lära sig om sex – och samlevnad behöver stimuleras och utmanas, men samtidigt respekteras och känna sig lyssnade på. Enligt Säljö (2013) sociokulturella synsätt framstår det som relevant att låta ungdomar diskutera, utbyta erfarenheter och influeras av varandras tankar för att utveckla förståelse för olika fenomen – till exempel samhällets ideal, homosexualitet, aborter eller andra delar som kan kopplas till sexualitet och relationer.

Säljö (2013) talar vidare om att allt lärande sker i interaktion med omgivningen och att lärande i sig är långt mycket mer än det som sker i en klassrumsmiljö eller när individer på annat sätt undervisas. Lärande bör enligt honom förstås ur ett brett perspektiv med insikt om att det alltid finns sociala och kulturella aspekter av inläringen. Intresset för hur olika faktorer påverkar individens inläring står i fokus i det sociokulturella perspektivet som Säljö (2013) talar om och han ställer frågor som problematiserar lärande, vad behöver människor lära sig för att hantera en situation? Vad är kunskap och vem avgör vad som är viktigt att lära sig? Han menar att människor utvecklar tankesätt och färdigheter i alla sammanhang och att varje situation kräver att individer använder redskap som de har tagit till sig – eller utvecklar nya för att på ett bättre sätt kunna hantera det som ligger framför dem. Säljö (2013) använder begreppet mediering för att förklara det lärande som sker när människor möts och menar vidare att kunskap som medieras i olika sociala sammanhang sedan internaliseras hos individen och fyller sin funktion i nya sammanhang. Han talar om artefakter, det vill säga redskap, som individer använder för att mediera de kunskaper och insikter som de tillskansat sig. De kulturella redskapen är ofta fysiska, så som en bok eller en bild, men kan också vara mimik eller språk (Säljö, 2013).

Ett mål med elevers lärandeprocesser när det gäller sex - och samlevnad är enligt Lgr11 att kunskapen som förmedlas av pedagoger, skolhälsovård eller andra upplysare ska bli till elevernas egen för att de ska kunna använda den i sammanhang där den behövs. Stensmo (2007) beskriver lärandet som kontextuellt vilket innebär att den omgivande situationen i vilken lärandet sker spelar roll för inläringen. Eftersom ämnen inom sex – och samlevnad ofta är av känslig karaktär är det viktigt att skapa en miljö och ett klimat där eleverna känner sig trygga och därmed mottagliga för den kunskap som förmedlas. Fraser och Walberg (2005) belyser till exempel att klimatet i klassrummet spelar en stor roll för elevers inläring inom sex – och samlevnad och likaså relationen och tilliten till pedagogen.

Ytterligare en aspekt av inläringen är på vilken nivå den sker – på ytan eller på djupet. Djupinläring beskrivs som en process där individen strävar efter att lära sig helheten och att skapa förståelse för det som sägs på ett sådant sätt att kunskapen stannar kvar hos individen

och kan användas i sammanhang där individen behöver den. Ytlinläring däremot handlar om att det inte finns en avsikt att sätta sig in i att förstå det som sägs på djupet utan istället fokuserar på att ta in informationen. När det gäller undervisningen i sex - och samlevnad är det kanske också extra viktigt att förstå samspelet mellan inläring och utveckling. Inläring handlar om att individer tar till sig kunskap utifrån, utveckling handlar däremot om att individen själv genom sitt tänkande ska nå en djupare förståelse (Marton, Dahlgren, Svensson & Säljö, 2009).

Samhällets influenser på elevers lärande

Samhället är under ständig utveckling och det är viktigt att pedagoger tar sig tid att lyssna och observera ungdomarna för att skapa en bild av deras verklighet. Ungdomars attityder och normer bör diskuteras i skolmiljön för att de ska uppmuntras att tänka kring hur de ser på olika aspekter av sexualitet – och samlevnad samt reflektera över vad som påverkar deras synsätt (Allen, 2008). Carlgren och Marton (2007) beskriver vikten av att förstå skolans funktion i samhället och av att utveckla förståelse för hur samhällsförändringar påverkar undervisningen. Skolan bör inte betraktas som en isolerad verksamhet utan som en viktig del av samhället vars uppdrag är att belysa samhällets strömningar på en nivå där olika fenomen synliggörs och blir relevanta för elever. Undervisningen bör i så hög grad som möjligt utgå från elevers verklighet för att bli meningsfull för dem (a.a).

Ungdomskulturer

Ronström (1993) diskuterar begreppet *mångkultur* och menar att alla samhällen bör betraktas som just mångkulturella eftersom det inte finns några samhällen som är enhetliga och enbart har en kultur. Han menar att allt är kultur och att kultur inte enbart handlar om vilket land människor kommer ifrån vilket folk i allmänhet ofta fokuserar på när kultur diskuteras. Kultur handlar om stilar, om tankesätt, om beteende och har alltid en inverkan på hur individer ser på sig själva och på sin omgivning (a.a). Dagens samhälle myllrar av olika kulturella uttryck som ständigt influerar varandra och i detta ska unga människor finna sin egen identitet. Ungdomar lägger stor vikt vid att få vara sig själva och samhället är mycket individualistiskt, men de har samtidigt en önskan om att få ingå i grupper där de känner samhörighet. I dessa ungdomsgrupper, så kallade subgrupper, skapas gemensamma normer och värden som bidrar till en ”vi”-känsla och ger ungdomar trygghet. Symboler eller koder, till exempel kläder, sätt att tala, åsikter och liknande skapar gruppens gemensamma identitet – den som skiljer dem från resten av kollektivet (Lalander & Johansson, 2007).

Kulturer, normer och den sociala kontexten har en stor påverkan på ungdomar även när det kommer till den sexuella hälsan och den sexuella identiteten. Föreställningar om kön, om vad som anses ” normalt ” och vad som betraktas som avvikande påverkar hur de formar sina sexuella identiteter. För att kunna bemöta ungdomar i denna period krävs förståelse och nyfikenhet inför hur den sociala kontexten och omgivande faktorer påverkar självkänsla, beslutsfattande och andra aspekter av den sexuella hälsan (Shoveller, Johnson, Langille & Mitchell, 2004).

Forsberg (2009) beskriver att dagens ungdomar blir bärare av någonting helt nytt eftersom de inte, likt tidigare generationer, är bundna till enbart en kultur. Vi lever i en globaliserad värld, i ett informationssamhälle där allting är ett ”klick” bort och i ett samhälle där olika kulturer, normer, traditioner målar samhället i färgkartans alla skalor. Den värld dagens unga känner till erbjuder tusen möjligheter men detta innebär också att vägen mot att finna sig själv och sin egen riktning kan vara tuff. Genom sina egna förståelser och tolkningar utvecklar ungdomar sina synsätt, värderingar och skapar sig själva (a.a). Kulturkrockar, eller kanske snarare

kulturmöten, bidrar ständigt till nya mönster och synsätt vilket gör identitetsskapande till ett ytterst komplext område. Det är av intresse att söka fördjupad förståelse för hur unga skapar sin sexuella identitet och ta reda på mer om hur sociokulturella faktorer påverkar denna process (Shoveller, Johnson, Langille & Mitchell, 2004).

Massmedier

I dagens samhälle påverkas ungdomars synsätt och föreställning mycket av reklam, tv, filmer och det som diskuteras absolut mest är Internet och ungdomars användning av detta medium.

Bilder och filmer som anspelar på eller innehåller sex är något som de absolut flesta ungdomar stöter på, inte bara på Internet utan också via tv, film och olika former av reklam. Ytterligare en baksida med Internet är att nedsättande ord, kränkningar och mobbing är vanligt förekommande (Livingstone, Haddon, Görzig & Ólafsson, 2011). Ungdomar är inte alltid medvetna om baksidan av sitt internetanvändande och har svårt att göra gränsdragningar och riskbedömningar gällande vad som delas, vilka människor de skickar bilder till eller inleder dialoger med över nätet. Det är dessutom så att ungdomar i högstadieålder inte alltid har ett kritiskt förhållningssätt till den information de tar del av på olika hemsidor vilket medför att de skapar ”sanningar” utifrån vad som cirkulerar i olika forum på Internet (von Feilitzen, Findahl & Dunkels, 2011). Internet medför risker för dagens unga men Pascoe (2011) menar att ungdomars internetanvändande är komplext och riktar kritik mot ett ständigt fokus på negativa effekter av Internet. Ungdomars internetanvändande innebär inte enbart risker utan bidrar också till positiva saker, ungdomar ges exempelvis möjlighet att lära sig att hantera emotionella saker på egen hand och de vågar prata om saker som de kanske inte vågar ta öga mot öga med en vän eller en pojkvän/flickvän (a.a).

Vuxnas nyfikenhet och intresse för vad ungdomar gör på nätet är betydelsefull för att unga ska utveckla ett kritiskt förhållningssätt som medför att de kan använda Internet på ett sätt som inte skadar dem själva eller andra. Föräldrar spelar en viktig roll men skolan har möjlighet att tala med alla barn om massmediers påverkan, lära dem att vara källkritiska och kanske viktigast av allt – att vara rädda om sig (von Feilitzen, Findahl & Dunkels, 2011).

Sex - och samlevnadsfrågor i hemmet

Forskning tyder på att upplysning från fler tillförlitliga källor, till exempel både hem och skola, ger ungdomar bättre förutsättningar att utveckla en hälsosam sexualitet (Martino, Elliott, Corona, Kanouse & Schuster, 2008). I skolmiljön finns bred pedagogisk kompetens som kan ge värdefulla kunskaper till föräldrar, och ungdomars situation i hemmet och i andra sociala kontexter utanför skolan kan ge infallsvinklar som kan hjälpa skolan att bedriva effektiv sex - och samlevnadsundervisning (Walker & Milton, 2006). Forskningen gällande ungdomars sexuella hälsa lyfter fram hemmet och skolan som de viktigaste arenorna där den största påverkan sker. Skolans uppdrag och funktion har redovisats i forskning och litteratur ovan, men vad säger forskningen om hemmet och vårdnadshavare?

Forskning visar att ungdomar som har goda relationer till sina föräldrar löper mindre risk att hamna i någon form av riskbeteende. Ungdomar som kommunicerar med sina föräldrar om olika aspekter av sexualitet och samlevnad har också visat sig ha bättre möjligheter att utveckla en hälsosam sexualitet som medför att de tar beslut som ger positiva effekter för såväl dem själva som för andra människor (Schuster, Corona, Elliott, Kanouse, Eastman, Zhou & Klein, 2008). I en studie som genomfördes av Wilson, Dalberth, Koo och Gard (2010) framkom det att många föräldrar förstår vikten av att prata med sina barn om sex - och

samlevnad, men det blev också tydligt att många föräldrar upplever svårigheter att hitta bra sätt att närma sig området i de vardagliga samtalen. Föräldrar som deltog i studien uppgav att de började spendera mer tid med sina barn och att det medförde att de oftare talade om ämnen som berörde sex - och samlevnad (a.a).

Turnbull, von Wersch och van Schaik (2008) belyser en viktig aspekt av dialogen i hemmet, nämligen att ungdomar ger uttryck för att de vill tala med sina föräldrar om frågor som rör sex - och samlevnad. De beskriver också att det finns en mängd faktorer som påverkar dialogen, till exempel psykologiska aspekter och familjens dynamik. Studier som gjorts med fokus på föräldrars påverkan visar att det finns positiva samband i familjer där föräldrar talar om sex - och samlevnad med sina ungdomar. Färre sexpartners och en senare sexuella debut är några av de effekter som god kommunikation i hemmet kan ha för ungdomars sexuella hälsa (Beckett, Elliott, Martino, Kanouse, Corona, Klein & Schuster, 2010). Ungdomar som uppger att de har en öppen kommunikation med sina föräldrar tenderar dessutom i mindre utsträckning att inhämta kunskap bland jämnåriga vilket betyder att de är mer kritiska till den information som sprids i ungdomsgängen (Whitaker & Miller, 2000).

Vägledning för vårdnadshavare

Turnbull, von Wersch & van Schaik (2011) menar att skolans ansträngningar gällande att involvera föräldrar i arbetet med ungdomars sexuella hälsa har visat sig ge goda resultat för kommunikationen kring sex - och samlevnadsfrågor i hemmet. Program för att vägleda dialogen i hemmet har visat sig ha positiva effekter

Ett föräldraprogram i USA gav föräldrar möjlighet att ta del av en utbildning under deras lunchtimme på arbetsplatsen. Programmet *Talking parents, healthy teens* använde sig av rollspel, inspelade videosekvenser och diskussioner för att stärka relationen till sina barn och därmed möjliggöra kommunikation gällande sex - och samlevnadsfrågor (Eastman, Corona & Schuster, 2006). I utvärderingen av programmet beskrevs omedelbara effekter på kommunikationen mellan föräldrarna och deras ungdomar, till exempel en ökad öppenhet och känslan av att på ett bekvämt och naturligt sätt närma sig frågor inom ämnet sex - och samlevnad (Schuster, Corona, Elliott, Kanouse, Eastman, Zhou & Klein, 2008). Studier som denna tyder på att föräldrar saknar pedagogiska redskap att närma sig känsliga frågor om kärlek, kropp och känslor med sina barn. Arbetssättet i *Talking parents, Healthy teens* visar att det finns många alternativa och kreativa sätt att arbeta med frågor där föräldrar upplever att de inte har strategier. Kunniga inom området sexualitet och sexuell hälsa bör således hjälpa föräldrar att utveckla dialogen gällande sex – och samlevnad med sina barn. Till exempel lyfta fram vilka områden som är relevanta att tala kring (Beckett, Elliott, Martino, Kanouse, Corona, Klein & Schuster 2009).

Genusaspekter

Flera studier beskriver att föräldrar har olika synsätt på pojkar och flickors sexualitet. Wilson och Koo (2010) belyser till exempel att fler föräldrar i deras studie trodde att deras söner hade haft sex än att döttrarna hade haft det. Föräldrarna uttryckte dessutom att de var mer negativa till att döttrarna var sexuellt aktiva än att sönerna var det och det fanns en tendens att se på döttrars sexualitet som mer skadlig än söners. Det fanns också tankar om att det inte var lika meningsfullt att tala med pojkar om sexualitet. När det sedan gäller vem som tar samtalen om sexualitet och samlevnad i hemmet så är det mer självklart för mammor än för pappor att prata med sina barn om sex - och samlevnad. De beskriver vidare att mammor tenderar att prata mer med sina döttrar än med sina söner och att samtal med pojkarna antogs ha mindre

effekt på deras beteende än samtal med flickor (a.a). Forskning beskriver dessutom att mödrar talar med sina flickor tidigare än de talar med sina pojkar (Beckett, Elliott, Martino, Kanouse, Corona, Klein & Schuster, 2010). Wight, Williamson och Henderson (2006) menar att det behövs bättre kommunikation mellan fäder och söner när det gäller sexualitet - och samlevnad.

Teoretiska utgångspunkter

För att pedagoger ska kunna bedriva effektiv undervisning krävs medvetenhet och kunskap om hur individer, i detta fall mer specifikt ungdomar, utvecklar hälsosamma beteende (Weiss, 2007). Folkhälsoinstitutet (2010) menar att det inte finns någon orsakmodell med vetenskapligt stöd som förklarar individers beslutsfattande när det gäller den sexuella hälsan och även Goldman (2011) beskriver att det inte finns någon teoretisk utgångspunkt för sex- och samlevnadsundervisning i skolan. Sexualitet och samlevnad framstår som ett komplext område att utveckla teorier kring med tanke på att ämnet i sig är känsligt och till stor del består av personliga värderingar och synsätt.

Eftersom det inte finns någon specifik modell för arbete med sex – och samlevnadsfrågor i skolan har nedanstående modeller/metoder valts ut som tänkbara inspirationskällor för undervisningen i skolan. Modellerna/metoderna har används i hälsofrämjande arbete med sexuell -och reproduktiv hälsa inom olika arenor, i viss mån även inom skolan, och kan ge en del infallsvinklar på hur man kan arbeta med att ge individer redskap som hjälper dem att fatta hälsosamma beslut.

Health Belief Model

Health Belief Model (HBM) är en beprövad psykosocial modell som utvecklades av psykologen Rosenstock på 1950-talet. Enligt denna modell handlar förändringsarbete inledningsvis om att göra ett specifikt ämne eller område intressant för individen, det vill säga att ämnet framställs och förklaras på ett sådant vis att individen känner sig berörd av det. Nästa steg i processen är att skapa medvetenhet om att individens hälsa påverkas av de beslut som fattas och det slutliga målet är att individen själv, med denna medvetenhet och insikt, ska ha redskap att fatta beslut som ger positiva effekter på hälsan (Rosenstock, 1974). Enligt HBM är det viktigt att skapa insikt gällande att individens beslut kan påverka hälsan och även belysa att det är möjligt att förändra ett beteende som varit förenat med en risk. Det som även lyfts fram som avgörande i HBM är att individen måste väga de positiva fördelarna med det förändrade beteenden mot de nackdelar och risker som det nuvarande beteendet medför (Downing-Matibag & Geisinger, 2009). Modellen används till exempel för att uppmana individer att använda preventivmedel och utveckla en hälsosam sexualitet genom att fatta hälsomedvetna beslut (Linn, Simoni & Zemon, 2005; Asare, Sharma, Barnard, Rojas-Guyler, Wang & Lihshing, 2013).

Ungdomar har kommit olika långt i sitt sexuella upptäckande när de stöter på sex - och samlevnadsundervisning i skolan. De har olika erfarenheter med sig och därav olika referensramar. För att de ska ges möjlighet att nå insikter och kunskaper som bidrar till att de fattar hälsosamma beslut, till exempel använder preventivmedel eller ingår i relationer som bidrar till välmående, måste de få tillfälle att reflektera kring och ifrågasätta sina egna föreställningar och värderingar (Nilsson, 2009). Health Belief Model handlar inte om att skrämja eller måla upp skräckscenarion för ungdomar, det handlar om att hjälpa dem att skapa förståelse och medvetenhet som bidrar till att de fattar beslut som ger dem en god hälsa. Riskerna måste dock finnas med i beräkningen eftersom sexualitet och relationer faktiskt är förknippat med risker. Enligt Rosenstock, Strecher och Becker (1988) måste förståelsen för

riskerna finnas hos individen för att det ska finnas förutsättningar för förändring och utveckling. Rent praktiskt pedagogiskt finns det en mängd olika kreativa metoder som kan kopplas till HBM utan att enbart fokusera på riskerna. Lektionerna kan bidra till att ungdomar får processa sina kunskaper och förstå risker och vinster med sina hälsobeslut. Rollspel, diskussioner och analyser av filmer kan vara hjälpmedel som uppmuntrar elever att reflektera över sina egna och jämnårigas attityder, värderingar och beteenden (Goldman, 2011).

Downing- Matibag och Geisinger (2009) framhåller denna modell som en användbar teoretisk utgångspunkt i det pedagogiska och hälsofrämjande arbetet med ungdomars sexuella hälsa. Fokus ligger på att individer ska välja hälsa, vilket namnet på modellen signalerar. Elever måste utveckla förståelse för att det egna beslutfattandet får konsekvenser – antingen i form av en ökad risk att drabbas av sjukdom eller en ökad chans att hålla sig frisk och må bra (a.a). När elever i undervisningen görs medvetna om att deras val kan ge olika utgångar kan detta förhoppningsvis påverka deras beslutsfattande. Grundtanken enligt Rosenstock, Strecher och Becker (1988) är att HBM ska bidra till att individen själv gör valet som leder till god hälsa. Pedagogerna kommer inte att stå vid elevernas sida i den faktiska situationen när eleverna ska besluta om de ska använda preventivmedel eller inte, eller göra slut på den osunda relationen, men genom att måla upp dessa scenarion i undervisningen kan eleverna skapa referensramar.

I Lgr11 (Skolverket, 2011) beskrivs att ett av de huvudsakliga syftena med undervisningen i skolan är att eleverna ska utveckla sunda attityder som medför att de på ett kritiskt och medvetet sätt gör val som bidrar till en god sexuell hälsa. Health Belief Model kan vara en utgångspunkt, eller i alla fall en inspiration, i pedagogers arbete med att skapa lärandetillfällen som bidrar till att elever ges möjlighet att utveckla dessa färdigheter. Goldman (2011) belyser att det inom varje undervisningsämne bör finnas en tydlig teoretisk utgångspunkt för det pedagogiska arbetet. Hon hänvisar till exempel till Health Belief Model som en tänkbar referensram för att förstå och arbeta med beslutsfattande och beteende inom sex - och samlevnad. I ett pedagogiskt arbete med HBM bör fokus ligga på att göra elever medvetna och kritiskt granskande i enlighet med det uppdrag som beskrivs i läroplanen. Teorin bottnar i tanken om att individer är kapabla att fatta egna beslut och ta till sig kunskaper, vilket också är en tanke som stämmer väl överens med den barnsyn och kunskapssyn som beskrivs i läroplanen. Sex – och samlevnadsundervisningen syftar till att göra elever medvetna om vilka konsekvenser deras handlade får och hur det drabbar dem själva och andra människor (Skolverket, 2011).

Sense of Coherence (SOC)

Sense of Coherence (SOC) eller KASAM (Känslan av sammanhang) är en populär, användbar och lättöverskådlig hälsomodell som kan användas för att reflektera kring individers olika förutsättningar att utveckla en god hälsa. Denna teori, som grundades av Aron Antonovsky, beskriver att individer har olika förmåga att hantera situationer i livet beroende på hur individen upplever känsla av sammanhang. Antonovsky belyser individers hälsa ur ett holistiskt och salutogent perspektiv med övertygelsen om att hälsa är komplex och inte enbart kan definieras genom begreppen ”frisk” och ”sjuk”. Enligt Antonovsky har människor med en högre känsla av sammanhang också bättre förutsättningar att hantera sin vardag och de situationer som uppstår. För att förstå förutsättningar för förändring och utveckling hos en individ är det enligt Antonovsky viktigt att skapa förståelse för hur individen upplever begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i sin tillvaro (Antonovsky, 2005).

KASAM som pedagogisk modell	
Frågor typ 1 Meningsfullhet	Vad ger detta mig? Är detta viktigt för mig? Är syftet klargjort? Vill jag vara med och bidra till framgång?
Frågor typ 2 Begriplighet	Vilken förståelse behövs? Vilken erfarenhet är viktig? Vilken kunskap behöver fyllas på?
Frågor typ 3 Hanterbarhet	Vilka resurser behövs? Vilka villkor/ramar ska gälla? Hur ska arbetet ledas?

Figur 2: KASAM som pedagogisk modell (Hansson 2004, sidan 129)

KASAM beskrivs med hjälp av tre tidsdimensioner. I denna beskrivning är *begriplighet* som utgör tidigare kunskaper, förståelser och erfarenheter. *Hanterbarheten* handlar om individens förmåga att hantera nuet och vikten av att belysa att individen själv kan påverka och bestämma över sin situation. Den tredje tidsdimensionen handlar om de mål och visioner som finns för framtiden, det vill säga som den individen betraktar som *meningsfullheten*. De tre tidsdimensionerna finns närvarande i varje situation och alltid influerar varandra på olika sätt och framställer denna tidsaxel som ett sätt att gå från teori till tillämpning när det gäller känslan av sammanhang (Antonovsky, 2005). KASAM kan enligt Hansson (2004) också användas som en pedagogisk modell för att hjälpa individer att utveckla begriplighet, meningsfullhet och hanterbarhet i sin tillvaro. Genom att ställa olika typer av frågor uppmuntras till reflektion kring vilka kunskaper individer behöver tillskansa sig. Den pedagogiska modellen beskriver hur KASAM kan användas för att skapa hälsofrämjande arbetsplatser, även om skolan som hälsofrämjande arena skiljer sig från en arbetsplats för vuxna så kan modellen möjligen inspirera det praktiska arbetet i sex – och samlevnadsfrågor i undervisningen. Antonovsky (1996) beskriver vilken funktion de olika byggstenarna har för individer i olika sammanhang. Förändringsprocesser och inlärning underlättas enligt honom om individer känner att det är meningsfullt att lära och om förutsättningarna är klarlagda i en situation kan vi dessutom skapa en djupare förståelse för vad som sker och varför. Han belyser avslutningsvis att allt lärande underlättas när individen känner att de kan vara aktiva och hantera situationen utifrån egna förutsättningar.

I Lgr11 beskrivs mål med undervisningen som stämmer väl överens med Antonovskys teori. Det läggs stor vikt vid att elever ska utveckla självkänsla, att de ska vara delaktiga, må bra och känna sig trygga i skolan (Skolverket, 2011). En stödjande skolmiljö och god support från lärare kan bidra till att ungdomar utvecklar en stark känsla av sammanhang vilket i sig medför att de upplever vardagen som mindre stressande och mer hanterbar. Garcia-Moya, Riviera och Moreno (2013) menar att kunskap och medvetenhet om hur KASAM påverkar individers hälsa kan vara till hjälp för pedagoger som arbetar med sex – och samlevnadsfrågor. Framst för att se elevers olika förutsättningar och utforma undervisning med insikt om att elever befinner sig på olika nivåer och har olika referensramar.

Upplevelsebaserat lärande

Upplevelsebaserat lärande är allt lärande som bottnar i tanken om att individer når djupare insikter, kunskaper och förståelse om de tillåts vara aktiva deltagare i olika situationer. Inom denna metod är rollspel och värderingsövningar vanliga arbetssätt, liksom olika former av simuleringar. Pedagogiska simuleringar handlar om att konkretisera och förenkla ett specifikt problemområde eller scenario för att elever ska utveckla en djupare förståelse. Det är vanligt att elever i undervisningen ställs inför ett verkligt problem som de ska resonera och diskutera kring för att utveckla kunskaper. Efterföljande diskussion framställs som viktig för att elever ska få möjlighet att bearbeta den nya kunskapen (GR Utbildning, 2009). Pedagogiskt Centrum och Kunskapscentrum för sexuell hälsa har inlett ett samarbete och arbetat fram pedagogiskt metodmaterial för sex – och samlevnadsundervisningen. Övningarna handlar till stor del om rollspel, simuleringar och bygger på att elever ska vara delaktiga i undervisningen för att ges bästa möjliga förutsättningar att ta till sig och bearbeta kunskap (Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, 2014). Detta stärker bilden av att upplevelsebaserat lärande kan användas som metod inom sex – och samlevnad. Ponzetti, Selmanb, Munroc, Esmaild och Adamse (2009) beskriver i sin forskning att elever generellt sett är positiva till att gå in i roller och dramatisera kring olika problem och att pedagogiska simulationer visat sig ha positiva effekter på deras beslutsfattande när det gäller den sexuella hälsan. De framhåller dock att det finns elever som inte är lika intresserade av att delta i undervisning med denna sorts kreativa inslag. De anser att det är viktigt att ta reda på vilka orsaker som ligger bakom att vissa elever inte vill delta i undervisning av detta slag. Lieberman, Berlin, Palen och Silber Ashley (2012) menar att rollspel har positiva effekter på inläringen och i en jämförande studie visade det sig att elever som fick ta del av sex- och samlevnadsundervisning med teater som metod tog till sig mer kunskaper än vad eleverna i kontrollgruppen gjorde. De anser att rollspel och teater som metod kan hjälpa ungdomar att utveckla värderingar, attityder och kunskaper som ger dem goda förutsättningar att utveckla en hälsosam sexualitet.

Upplevelsebaserat lärande handlar till stor del om interaktion mellan elever och enligt det socialkulturella perspektivet på lärande är interaktion med andra individer avgörande för inlärningsprocesser (Säljö, 2013; Dewey, 2004). Säljö (2013) beskriver människor som medierande resurser för varandra, det vill säga bärare av kunskaper som förs vidare när individer diskuterar och resonerar med varandra kring olika fenomen. I upplevelsebaserat lärande är det just detta som sker; elever tar del av varandras åsikter och uppmanas på så sätt att reflektera kring sina egna ställningstagande och övertygelser (Myndigheten för skolutveckling, 2006). Både forskning och publikationer från Myndigheten för skolutveckling, Pedagogiskt Centrum och Kunskapscentrum för sexuell hälsa förespråkar upplevelsebaserat lärande som metod i sex – och samlevnadsundervisningen vilket tyder på att detta arbetssätt är – eller kommer att bli – en allt vanligare utgångspunkt i arbetet med sex – och samlevnadsfrågor.

Problemprecisering

I litteraturgenomgången framgår det att det finns mycket forskning som belyser att ungdomar behöver stöd och vägledning när de träder in i tonåren. Skolan är en av de viktigaste plattformarna i detta arbete och kunskapsområdet sex - och samlevnad ska integreras i undervisningen. Lgr11 beskriver *vad* som ska göras men den största delen i pedagogers uppdrag är att avgöra *hur* det ska göras (Skolverket, 2011). Det är relevant att söka förståelse och kunskap om pedagogers tankar kring detta kunskapsområde eftersom de med sin pedagogiska kompetens är skolans viktigaste redskap i arbetet med sex – och samlevnad. Pedagoger har ofta god kännedom om elever och verkar för att skapa en

förståelse för varje elevs hela livssituation. De har ofta en inblick i hur ungdomar diskuterar media, kropp, kön och andra aspekter vilket gör att de kan forma undervisningen med fokus på ungdomars funderingar. Hemmet har naturligtvis påverkan på ungdomars uppfattningar, beteende och värderingar och utgör således en viktig del när det gäller att ta del av elevers hela livssituation.

Resultatet av denna studie kan förhoppningsvis ge en inblick i hur pedagoger tänker om undervisningen inom sex – och samlevnad. Förhoppningen är att denna kunskap kan bidra till en ökad förståelse för vilka utmaningar pedagoger står inför när det gäller att nå upp till skolans övergripande mål. Alla elever ska ges samma förutsättningar att ta till sig adekvata kunskaper och skolan ska verka för att varje elev ska ges möjlighet att utveckla en hälsosam sexualitet. Vad har pedagoger för tankar om undervisningen? Hur reflekterar de kring skolans och sitt eget uppdrag när det gäller sex – och samlevnad? Hur resonerar de kring hemmiljöns och vårdnadshavares påverkan inom området?

Syfte

Studiens syfte är att öka kunskapen om pedagogers upplevelser av att undervisa inom kunskapsområdet sex - och samlevnad på högstadiet.

Material och metod

Studien genomfördes med en kvalitativ ansats med fokus på pedagogers tankar om sex – och samlevnadsundervisningen på högstadiet. Sex pedagoger på olika skolor intervjuades med hjälp av semistrukturerade intervjuer. Kvale och Brinkmann (2009) beskriver samtal mellan människor som en grundläggande form av interaktion och framhåller att det är i samtal med andra som vi får ta del av deras upplevelser, kunskaper, tankar och attityder.

Intervjusituationen ger både forskare och intervjuperson möjlighet att utveckla sina egna synsätt och ta till sig nya kunskaper, vilket Widerberg (2002) menar är en av styrkorna med kvalitativa intervjuer. Hon belyser dock att intervjuer av olika skäl inte alltid blir så kvalitativa som forskaren föreställt sig, till exempel genom att personkemin inte alltid stämmer. Samtliga av de intervjuade pedagogerna i denna studie ansträngde sig för att svara uttömmande på frågor, de hade alla många intressanta infallsvinklar att dela med sig av och skapade en välkomnande och avslappnad stämning under samtalen. Detta bidrog till att samtalen blev mycket intressanta och utvecklande för undertecknad.

I denna studie har det inte varit möjligt, eller av intresse, att ta reda på någon sanning och det har inte heller varit aktuellt att väga respondenternas svar mot varandra för att värdera deras tankar. Informanterna har genom sina egna reflektioner och infallsvinklar gett en inblick i hur pedagoger kan resonera kring sex - och samlevnadsundervisningen. Likheter och skillnader i deras erfarenheter och attityder har tillsammans gett en bild av några av de tankegångar som finns hos pedagoger på högstadieskolor. Widerberg (2002) belyser vikten av att vara medveten om att det inte är personen i sig som studeras utan sociala mönster och intervjupersonernas agerande. Fokus i denna studie är att lyfta fram de faktorer och aspekter som påverkar pedagogers tankar om arbetet med sex – och samlevnad.

Kvale och Brinkmann (2009) säger många intressanta saker om intervjusituationen. De belyser att det som forskare är viktigt att sätta den egna förståelsen åt sidan i arbetet, till exempel genom att vara noga med att inte ställa ledande frågor eller formulera frågeställningar som indikerar på att det finns ett antagande om hur det förhåller sig. Kvalitativ metod ger utrymme för stor kreativitet och framför allt nyfikenhet. Till skillnad från en kvantitativ ansats ger kvalitativa metoder möjlighet att ställa följdfrågor och ha en levande dialog med de individer som ingår i studien. Eftersom pedagogernas erfarenheter och tankar var ett tidigt intresseområde i processen med denna uppsats fanns det också en beslutsamhet gällande att använda kvalitativ metod för att kunna söka en djupare förståelse för informanternas upplevelser. Kvale och Brinkmann (2009) beskriver forskningsintervjun som ett hantverk där intervjuarens färdigheter och kompetenser är avgörande för att samtalet ska generera i användbar data av god kvalitet. De framhåller också att om intervjun görs under så fria former som möjligt och med få regler skapar det bättre förutsättningar för kunskapsutbytet mellan intervjuare och intervjuperson.

Deltagare/Urval

Sex pedagoger från olika högstadieskolor i två kommuner deltog i studien. Rektorer på tjugo högstadieskolor i sex kommuner kontaktades via telefon. I de fall där rektorer inte svarade skickades e-post med information om studien. Sex rektorer gav tillåtelse att genomföra studien på deras skola, resten av dem avböjde att medverka på grund av pedagogernas arbetsbelastning eller besvarade inte telefonsamtal och e-post. Tre av rektorerna ville själva sprida informationen till sina anställda medan de resterande gav sitt godkännande till att pedagogerna fick kontaktas via telefon eller e-post. På de skolor där rektorerna gav sitt

samtal kontaktades SO och NO-lärare via e-post eller telefon, beroende på om det fanns e-postadresser eller direktnummer till pedagogerna. I e-posten som skickades till pedagogerna bifogades ett informationsbrev och i de fall där kontakten togs via telefon skickades informationsbrevet via e-post samma dag. Ovanstående tillvägagångssätt genererade i två informanter och det blev därav nödvändigt att tänka om i arbetet med att hitta informanter. Ytterligare sju stycken pedagoger kontaktades via telefon och e-post efter tips från bekanta. Fyra av dem valde att delta i studien och fick godkännande av sina rektorer.

Pedagog 1: Kvinna, undervisar inom samhällsorienterade ämnen.

Pedagog 4: Kvinna, undervisar i naturorienterade ämnen och matematik.

Pedagog 2: Kvinna, undervisar i samhällsorienterade ämnen och idrott och hälsa.

Pedagog 5: Kvinna, undervisar i samhällsorienterade ämnen, svenska och engelska.

Pedagog 3: Man, undervisar i naturorienterade ämnen och matematik.

Pedagog 6: Man, undervisar i naturorienterade ämnen och matematik

Tillvägagångssätt

Datainsamlingen genomfördes med hjälp av semistrukturerade livsvärldsintervjuer som fokuserade på att ta reda på intervjupersonernas tankar, men som samtidigt öppnade upp för nya intressanta teman som tillförde ytterligare infallsvinklar. Intervjuerna gjordes semistrukturerade istället för strukturerade för att intervjupersonerna inte skulle styras för mycket utifrån en förutbestämd plan för intervjun (Kvale & Brinkmann, 2009). En skiss (se bilaga 3) med fem olika områden användes för att intervjun skulle vara strukturerad men ändå inte enbart bestå av frågor som begränsade intervjun. Varje intervju började med en öppen fråga där pedagogerna ombads att uttrycka sina tankar kring ungdomars sexualitet och påverkansfaktorer på deras sexuella utveckling. Samtalen utvecklades från första frågan och intervjuguiden användes som stöd.

Intervjuerna genomfördes på avskild plats på skolorna, i ett fall i hemmiljö eftersom intervjupersonen önskade det. Samtliga intervjuer spelades in och samtalen tog mellan 30- 60 minuter. Det inspelade materialet transkriberades och lyssnades igenom flera gånger. Intervjuerna skrevs sedan ut och lästes igenom vid upprepade tillfällen innan arbetet med analysen påbörjades.

Analys

Materialet analyserades med inspiration från kvalitativ innehållsanalys som fokuserar på att tolka och granska texter. Avsikten med analysen var att sammanfatta de tillfrågade pedagogernas upplevelser av sex – och samlevnadsundervisningen, men också att beskriva variation i upplevelser för att lyfta fram både gemensamma nämnare och aspekter som skiljer sig mellan informanterna. En innehållsanalys kan vidare göras med två olika metodologiska ansatser, antingen deduktivt eller induktivt (Lundman & Hällgren Graneheim, 2012). I detta fall har tre teoretiska utgångspunkter 1) Sense of Coherence 2) Health Belief Model och 3) upplevelsebaserat lärande använts och relaterats till informanternas berättelser. Ansatsen bör därav betraktas som deduktiv.

Själva analysen påbörjades redan vid första mötet med intervjupersonerna eftersom atmosfären på skolan, stämningen i arbetsgruppen och relationen mellan elever och lärare bidrog till inledande reflektioner. Pedagogernas egna analyser och reflektioner ledde dessutom till analyser även under intervjuerna. Analyser och reflektioner som gjordes under intervjuerna antecknades i direkt anslutning till samtalen. Samtliga intervjuer transkriberades kort efter intervjuerna och texterna lästes igenom flera gånger.

I analysen utgjorde allt transkriberat material en analysenhet och texten delades in i följande domäner; 1) Ungdomars sexualitet, 2) skolans roll, 3) undervisningen, 4) rollen som pedagog och 5) hemmet och vårdnadshavares roller. Olika delar av det transkriberade materialet som kunde kopplas till domänerna, så kallade meningsenheter, sorterades sedan in under de fem frågeområdena. I denna process var enskilda pedagogers tankar lika viktiga som de tankar som återkom bland flera pedagoger. Nästa steg i analysprocessen var en kondensering av texten, det vill säga en ytterligare sortering av de meningsbärande enheterna, och materialet abstraherades sedan till en högre logisk nivå. I arbetet med att abstrahera materialet bildades koder, kategorier och teman. I kvalitativ innehållsanalys skiljer man på det manifesta och det latent innehåll. Det manifesta deskriptiva innehållet är det som faktiskt sägs i texten och materialet delas in i kategorier och underkategorier med fokus på vad som sagts i intervjuerna. I slutet av analysprocessen tolkar författaren det sorterade materialet och den text som kommer ur denna process beskrivs som det latent innehåll (Lundgren & Hällgren-Graneheim, 2012). Sista delen av analysprocessen finns beskriven i Bilaga 3.

I arbetet med analysen blev det tydligt att semistrukturerade intervjuer skapar en god struktur och förbereder för bearbetning och analys av materialet. De frågeområden som intervjuguiden utformades kring utgjorde en ram för analysen och eftersom intervjuerna inte styrdes av förutbestämda frågor blev det möjligt att låta informanternas svar leda samtalen. Detta medförde att det blev tydligt vilka delar som pedagogerna själva hade mycket att säga om och vilka delar som de inte hade lika många reflektioner kring. Detta signalerade i sin tur vilka saker de ansåg vara viktiga att lyfta fram vilket också bidrog till analyser och reflektioner.

Datansamlingen och analysen av materialet i detta arbete bidrog till reflektioner kring huruvida det är möjligt att som forskare vara objektiv och inte låta de egna subjektiva tolkningarna vägas in. Lundman och Hällgren Graneheim (2012) beskriver forskaren som en tillgång i forskningsprocessen och anser att det inte går att göra en intervjustudie utan att forskaren påverkar resultatet på ett eller annat sätt. De menar vidare att forskarens egen förförståelse kan vara värdefull, men anser också att forskaren i största möjliga mån ska sträva efter att sätta sin egen förförståelse åt sidan. Den egna subjektiva bilden i detta sammanhang kan ses som en tillgång genom att kompetensen från utbildningstiden vägs in i de egna analyserna och bidrar till såväl pedagogiska som folkhälsovetenskapliga tolkningar av materialet. Lundman och Hällgren Graneheim (2012) diskuterar trovärdigheten i kvalitativa analyser av detta slag. De belyser att kvantitativ och kvalitativ forskning vilar på två helt olika vetenskapsteoretiska grunder vilket medför att det inte går att använda samma begrepp för att värdera trovärdigheten i ett resultat. Eftersom den positivistiska vetenskapstraditionen fortfarande är den starkaste kraften inom forskningen så bidrar det till att kvalitativa metoders trovärdighet ofta ifrågasätts eftersom de grundläggande skillnaderna mellan kvantitativa och kvalitativa analysmetoder är det kvantitativa söker förklaringar medan det kvalitativa söker förståelse (Widerberg, 2002). De aspekter som Lundman och Hällgren Graneheim (2012) belyser ovan har påverkat analysen och undertecknad är medveten om att den egna förförståelsen finns med i denna process.

Etiska överväganden

Lagen om etikprövning av forskning som avser människor (SFS 2003:460) utgör ramen för de etiska överväganden som bör göras i samband med en forskningsstudie och det finns fyra huvudkrav; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002).

Under planeringsfasen av studien framkom det inte några aspekter som antydde att risken med studien var större än nyttan med att genomföra den. Genomförandet av studien medförde inga negativa konsekvenser för informanterna, deras elever eller deras arbetsplats.

Intervjupersonerna informerades om studiens syfte vid första kontakten, de fick ett informationsbrev där det beskrevs att deras deltagande var helt frivilligt samt att de när som helst under studiens gång hade möjlighet att avbryta sin medverkan utan att ge någon förklaring. Intervjupersonerna informerades dessutom om att de hade rätt att avgöra vilka delar av intervjun som fick användas i uppsatsen samt att de hade möjlighet att godkänna materialet innan det publiceras. Det bör också nämnas att det inte fanns relation till någon av intervjupersonerna och att intervjupersonerna som kontaktades via bekanta var helt okända för undertecknad. Deltagarnas skriftliga samtycke efterfrågades för att styrka deras godkännande till medverkan i studien.

Sex - och samlevnad kan på många sätt vara ett känsligt område att närma sig. Frågorna ställdes däremot inte till intervjupersonerna som privatpersoner utan till dem i sina yrkesroller. Resultatet presenterades på ett sådant vis att varken informanterna eller deras arbetsplatser kunde identifieras. De transkriberade intervjuerna förvarades under studiens gång på lösenordsskyddad dator och enbart intervjupersonernas initialer antecknades på de utskrivna intervjuerna. Materialet användes bara i den aktuella studien och när arbetet är examinerat destrueras allt material som samlats in i arbetet med uppsatsen.

Resultat

Resultatet presenteras enligt analysmall (bilaga 4). Citaten kopplas till aktuell informant genom ”Ped1” och så vidare.

Elevernas behov i fokus

En tuff vardag för dagens unga

Pedagogerna ombads inledningsvis att dela med sig av sin syn på ungdomars identitetsutveckling när det gäller sexualitet och de faktorer som de upplever påverkar unga i denna process. Frågan ansågs av flera av pedagogerna vara svår men när de utvecklade sina tankar visade det sig att de hade många reflektioner kring påverkansfaktorer. Påverkan från *media* och *Internet* nämndes av samtliga, så även *stereotyper* och *ideal* som förmedlas via dessa kanaler. De beskrev att ungdomar inte alltid är försiktiga med vad de delar med sig av på *Internet* och de har svårt att hantera det hårda klimatet i samhället.

mm om man tittar tillbaka under tiden jag har varit lärare så har det blivit ett tuffare klimat, alltså hela samhället. Just när det gäller sex - och samlevnad är de ännu mer utsatta nu. [...] det är ett gissel. Det är svårt för eleverna att hantera det, de lägger ut saker (på Internet) som de inte borde lägga ut. (Ped 4)

Dagens ungdomar överöses med *bilder* och *information* enligt pedagogerna och de upplever att detta medför en ökad risk att unga försöker eftersträva någonting som inte finns. Eleverna har behov av att utveckla förståelse för att det som framställs i media inte alltid är verkliga *bilder* av hur människor ser ut och är.

man får lägga ganska mycket tid på att förklara och diskutera det [...] man kan ta in en tidning och titta igenom den, hur ser människorna ut? (Ped6)

Enligt pedagogerna ger eleverna ofta uttryck för att vilja veta hur de ska vara och de undrar vad det motsatta könet har för tankar om hur en pojkvän eller flickvän ska vara och se ut. Snäva och sneda bilder av sexualitet, kropp och relationer antas vara anledningen till att det blir en väldig fokusering på att leva upp till någonting och duga inför sina jämnåriga. Tankar om *könsstereotyper* kopplades i vissa av samtalen till olika föreställningar om vad pojkar och flickor ska vara i förhållande till varandra. Några pedagoger ansåg att det inte märks några direkta skillnader mellan könen i klassrumsmiljön och att både flickor och pojkar tar för sig, de menade istället att det handlar om personlighet – vissa är blyga och andra vågar uttrycka sig. Flera av dem hade reflekterat kring hur pojkar och flickor reagerar på undervisningen.

det är bara vad jag tror för det är den känslan jag får när jag hör tjejer och killar prata, då är tjejer ofta mjukare [...] alltså de är mer humana i sina uppfattningar [...] killarna är lite mer ”Öööh” (gestikulerar) och tjejer är mer, ja mjukt lagda. (Ped6)

en del killar sitter som frågetecken, för de är inte där än. (Ped2)

Psykisk ohälsa är en upplevd konsekvens av att ungdomar har svårt att finna sina *roller*, som flickor, pojkar och som individer. Pedagoger får ta del av elevers tankar och känslor på olika sätt. Vissa pedagoger uttryckte att de får reda på mycket genom att eleverna själva berättar vad som har hänt under helgen och att de även får höra om specifika situationer som eleverna funderar på och kanske mår dåligt över i efterhand. Andra menar att de hör saker i korridorer eller ser på elever när någonting påverkat dem.

dels tror jag att en del tillåter mer än de borde, för att man tror att det ska vara så [...] att man kanske vill sätta hårdare gränser själv men har läst allting och det verkar som att ”så här är det”. (Ped2)

Elever behöver tillförlitlig kunskap och diskussioner

Pedagogerna hade många tankar om elevers behov och ansåg att det är viktigt att lyfta ungdomars egna tankar och önskemål i undervisningen. De beskrev en gemensam bild av vad elever behöver få med sig från sex – och samlevnadsundervisningen på högstadiet.

Elevernas behov av *faktabaserade svar* en viktig del för att slå håll på myter och förutfattade meningar som cirkulerar i kompisgängen och bidrar till att de utsätter sig för saker som egentligen inte känns bra. ”Det är så här det ska vara” var en återkommande kommentar när pedagogerna beskrev hur ungdomar skapar sanningar utifrån vad som förmedlas via Internet och media. Pedagogerna uttryckte att elever behöver utveckla ett *kritiskt tänkande* för att kunna skilja ut vad som är verkligt och vad som är iscensatt eller konstruerat.

allt finns överallt, men var hittar du din tillförlitliga källa? Och var hittar du din egen sexualitet i allt som finns omkring dig?(Ped4)

ungdomar idag är väldigt kloka [...] sen är det på gott och ont, för det som de tror är sanningar är inte alltid sanningar. Det upplevs via media, ”så är det och så ska det vara”.(Ped1)

När det gäller ungdomars behov var pedagogerna dessutom eniga om att det finns ett stort behov av att *diskutera* och *reflektera*. De lyfter fram att de ofta vill låta eleverna *influera varandra* istället för att inta position bakom katedern och hålla föreläsningar. Många ungdomar idag är öppna och nyfikna vilket bidrar till många frågor och stort intresse när det kommer till sex - och samlevnadsfrågor. Det finns därav stora möjligheter att som pedagog skapa roliga lektioner där eleverna är engagerade och där deras behov står i fokus.

det är ett ganska självspelande piano när man öppnar det, för de har tusen frågor. (Ped 6)

Skolans uppdrag och roll

En trygg plats där alla elever ska få stöd, vägledning och kunskap

Det råder ingen tvekan om att pedagogerna anser att skolan har en viktig roll och att elever ska ges möjlighet att utveckla en sund bild av relationer, sexualitet och kropp under högstadietiden. Pedagogerna har en gemensam tanke om att skolan ska medverka till att elever utvecklar en bra syn på sig själva som individer och lär sig att fatta hälsosamma beslut. Skolans uppgift är enligt dem att vara *vägledande* och stöttande. De beskrev också skolan som en plats där elever ska bli sedda och få en mänsklig kontakt som är betydelsefull för deras möjligheter att må bra och känna att de är viktiga och duger.

[...] vi vet vad som gör nytta och det är när vi får sitta ner och prata med enskilda elever och handleda och prata. Det är där vi får ungdomarna att må bättre och det är den kontakten de inte har så mycket till samhället, många elever är ensamma hela eftermiddagarna. (Ped2)

Skolans *kompensatoriska ansvar* beskrevs som viktigt, det vill säga att skolan ska hjälpa elever att utveckla kunskaper och insikter som de inte får med sig från hemmet. Pedagogerna talade också om skolans stora *samhällsansvar* när det gäller att utbilda elever som reflekterar

över sina egna åsikter och inte ärver dem från sina föräldrar eller kopierar dem från sin omgivning.

det ingår väldigt tydligt i skolans uppdrag – dels handlar det om fakta men också om värdegrund och normer (Ped 1)

I samtalen beskrevs skolan som en självklar arena för *samverkan* med andra aktörer för att alla ungdomar ska veta var de ska vända sig om de behöver stöd. Besök på ungdomsmottagningen är ett sätt att skapa länkar till andra instanser och ge elever kännedom om hur och vad sköterskor, kuratorer och barnmorskor kan hjälpa och stötta med olika sex – och samlevnadsrelaterade frågor och situationer. För att kunna vägleda alla elever och hjälpa dem att utveckla förståelser och insikter krävs en insyn i deras världar. Pedagogerna menade att om elever inte *fångas upp* av skolan blir det svårare för dem att bli medvetna, kritiska och tillgodogöra sig relevanta kunskaper som ger dem en grundplattform när det gäller sex – och samlevnad.

vi har ett stort ansvar där, försöka slå hål på myter [...] ifrågasätta, tänk lite. Tänk ett varv till. (Ped6)

Skolornas arbete med sex – och samlevnad påverkar pedagogerna

Pedagogerna beskrev att skolan bör ha ett helhetsperspektiv på sex – och samlevnad och att det ideala vore om kunskapsområdet kan beröras på olika sätt inom alla ämnen i enlighet med det som står i läroplanen. De uttryckte dock att deras skolor har kommit olika långt i arbetet med kunskapsområdet och *kommunikationen* på skolan lyftes fram som en faktor som påverkar arbetet. Några berättade att de ofta pratar om sex – och samlevnadsarbetet med kollegor och att det finns en ständigt pågående dialog. Men det fanns också andra upplevelser.

det (arbetet med sex – och samlevnad) pratar vi aldrig om ska jag säga, nej det är bara vi som jobbar med det som pratar om det. (Ped1)

vi pratar inte om det så mycket som vi borde (Ped4)

Vissa av pedagogerna beskrev att skolan har ett tydligt och strukturerat arbete med medan andra skolor inte hade någon direkt *planering* för vem som ska göra vad och vad som ska beröras i undervisningen. Den pedagog som beskrev det mest välorganiserade arbetet med kunskapsområdet arbetar på en skola som tagit hjälp av extern handledning för att samordna arbetet med sex – och samlevnad. Resultatet av denna handledning blev en tydlig *planering* för vad som ska beröras inom vilket ämne och i vilka årskurser vilket gör att inga viktiga delar faller bort på grund av brist på tid eller tanken om att lärare inom något annat ämnesområde tar frågorna.

Skolornas *prioriteringar* inom kunskapsområdet verkar påverka hur pedagogerna upplever sin möjlighet att bedriva strukturerad och medveten undervisning. Det ämnesintegrerade arbetet beskrevs som positivt av de lärare som på ett medvetet sätt lyfter in olika delar av sex - och samlevnad inom olika undervisningsämnen. De lärare som inte direkt kommit igång med det ämnesintegrerade arbetet hänvisar till brist på *tid* och svårighet att närma sig ämnet på ett konkret sätt. Bristen på kursplan och friheten att som pedagog själv tolka och avgöra hur olika delar ska integreras gör att ämnet ibland faller mellan stolarna.

hade det (sex - och samlevnad) tillhört två ämnen tydligt. Då hade man bestämt och planerat ”nu har vi detta ämnesområdet”. Nu är det lite att när du har bockat av alla måsten så kanske tiden är slut. (Ped2)

Nyfikenhet och relationsbyggande

Elevernas tankar och funderingar som utgångspunkt

Uppdraget som pedagog handlar enligt pedagogerna om att *samla ihop* elevers tankar på bästa möjliga sätt, vara nyfiken på deras världar och *uppmuntra till diskussion* och reflektion. Den största utmaningen som lärare när det gäller sex - och samlevnadsfrågor var enligt vissa att lyckas nå alla elever medan andra var övertygade om att alla elever tänker något efter en lektion, oavsett om de ger uttryck för det eller inte. Samtliga var övertygade om att deras roll är viktig men det fanns också de som upplevde att de inte hade redskap och är i behov av en tydlig kursplan och en lärobok för att kunna skapa förutsättningar för lärande. Några påtalade att det skulle vara bra med en lärobok eller en handledning för att veta vad undervisningen ska innehålla. Samtliga beskrev dock att elevers *tankar och funderingar* bör vara utgångspunkt i arbetet med sex – och samlevnad.

mitt ansvar är att samla in och hitta svar där det går att få svar. Och sen knyta ihop säcken [...] det handlar om att ta tillvara på elevernas frågor och funderingar. Men det är som med all undervisning, att det får man kolla av först och sen bedöma vilken nivå. (Ped1)

Pedagogerna hade en gemensam bild av att de på olika sätt kan påverka sina elever genom att forma undervisningen utifrån dem och vara lyhörd inför deras tankar, funderingar och kunskaper. De uttryckte att de kan få igång diskussioner där de låter elever influera varandra men där de som pedagoger samtidigt kan styra upp och leda klassen. Pedagogerna framhöll vikten av som vägledande vuxen vara tydlig med att lyfta fram skillnaden mellan egna *värderingar och fakta* i klassrumsdiskussioner.

[...] detta är mina åsikter. Det är tillåtet att säga vad man tycker, men det är mina åsikter – inte mina fakta. (Ped3)

[...] inte ”så här är det” utan ”så här tycker jag”. Jag kan inte gå och säga ”så här är det”, då får man aldrig någon respekt. (Ped5)

Relationen avgörande för undervisningen

Samtliga pedagoger lyfte fram *relationsbyggande* som en viktig del av uppdraget som pedagog och de beskrev det som än viktigare att ha en relation till eleverna när sex – och samlevnad ska beröras i undervisningen.

har man ingen relation till sina elever så spelar det ingen roll hur duktig pedagog du än är och hur mycket du än vet om hur du ska hantera saker och ting. (Ped1)

vi har ju kört detta (sex – och samlevnad) i 9:an och då har jag haft i eleverna i tre års tid och känner dem väl. Men jag skulle inte rekommendera att man drar igång detta med en helt ny grupp. (Ped2)

Klassrumsklimatet och dynamiken i gruppen framställdes som en viktig del i sex – och samlevnadsundervisningen. Pedagogerna framhöll vikten att skapa en trygg miljö i klassrummet innan de närmar sig olika delar av sex - och samlevnad. Pedagogerna förklarade att elever behöver tid att mogna in i klassen och att det är viktigt att de får skapa relation till såväl varandra som till sin lärare för att våga delta i diskussioner i klassrummet.

det här är inget ämne man hoppar rätt ner i, man värmer upp eleverna en ganska lång tid inför detta. (Ped3)

här inne får man tycka vad man vill. Sen lämnar vi just det och går ut där. Då menar jag inte att vi har ett eget samhälle här inne och sen försvinner alla värderingar och normer när vi går ut. Men just de sakerna vi diskuterar här ska man inte få i nacken när man går ut. (Ped6)

Pedagogerna beskrev elevers *trygghet* och *tillit* som viktiga delar av deras uppdrag som pedagoger. De beskrev att det är viktigt att se till så att elever känner sig trygga för att de ska vara mottagliga i undervisningen.

Undervisningens innehåll och upplevelsen av att undervisa

”Hårda” delar är grundläggande men ”mjuka” delar står i fokus

Pedagogerna beskrev att både de fysiologiska aspekterna, de så kallade ”hårda” delarna, och de ”mjukare” bitarna som relationer och könsroller är viktiga att belysa inom sex - och samlevnad. De uttryckte att de vill att undervisningen ska hjälpa elever att bli *trygga i sig själva* och att de ska förstå att de *duger som de är*. En återkommande förhoppning var också att elever ska utveckla *öppenhet* och *respekt* för andra människors åsikter och känslor. *Tolerans* inför andra människors åsikter var också ett återkommande ämne, men pedagogerna beskrev samtidigt vikten av att deras elever lär sig att stå för sin egen åsikt.

jag hoppas att eleverna som har gått hos mig ska vara lite mer öppna. Man vågar stå för sina egna åsikter men man vågar samtidigt acceptera att andra människor har en annan åsikt. (Ped3)

Kritiskt tänkande och *medvetenhet* var också värden som de önskade att alla elever får med sig från undervisningen. De uttryckte en förhoppning om att elever lär sig att tänka en gång till innan de uttrycker sig eller agerar. Pedagogerna gav intryck av att det är roligare att arbeta med de mjuka delarna men framhöll samtidigt att de ”hårda” delarna som *preventivmedel*, *kunskap om kroppen* och *könsjukdomar* är självklara och grundläggande delar av sex - och samlevnadsundervisningen.

[...] kunskap om kroppen, hur den fungerar och hur den utvecklas.
Jag hoppas att alla har fått med sig att de duger som de är som personer. (Ped4)

Olika upplevelser av att undervisa inom sex – och samlevnad

När pedagogerna ombads att beskriva sina tankar om undervisningen fanns det en gemensam bild av målet med undervisningen, samma sak gällande skolans uppdrag. Det var först gällande den praktiska undervisningen som skillnader blev tydliga. Ingen av pedagogerna gav uttryck för att vilja närma sig sex – och samlevnad med enbart föreläsningar och prov men de har kommit olika långt när det gäller att hitta kreativa undervisningsmetoder och arbeta strukturerat och medvetet med sex – och samlevnad.

han (kollega) kör lite mer med katederundervisning, medan jag har jobbat mer med värderingsövningar och såna saker [...] och etiska dilemman som de har fått diskutera. (Ped1)

första åren var det jättelite (arbete med sex – och samlevnad) men sen har det blivit mer [...] jag har också arbetat med engagerade NO-lärare, framför allt. Och då har jag själv fått en verktygslåda, en kunskapsbas som jag har kunnat jobba vidare med. (Ped5)

innan hette det sexualkunskap, nu heter det sex och samlevnad så redan där har man öppnat för en annan syn på undervisningen [...] nu har jag varit lärare i 12-13 år och jag har alltid lagt upp det på det viset (med frågelåda, filmer, diskussioner och andra kreativa metoder) så det är ingen nytt jag började med när det kom en ny läroplan. (Ped6)

De pedagoger som beskrev att de har en tydlig *struktur* för arbetet med kunskapsområdet använder sig av fler kreativa metoder än övriga pedagoger och berör kunskapsområdet *kontinuerligt*. De som uppgav att de har en välfylld verktygslåda med olika pedagogiska redskap och metoder beskrev dessutom att området är mycket roligt att arbeta med, till och med det roligaste enligt några. De pedagoger som inte gav uttryck för att ha ett naturligt förhållningssätt till att arbeta med sex – och samlevnad hänvisade till bristande *handledning*. De menade att det inte finns någon kursplan som berättar vad som skulle göras i undervisningen och att det försvårar möjligheten att planera lektioner.

det är mer styrt (i andra ämnen) [...] sen är det mer konkreta saker, det ska man göra och så ska det vara [...] sen är det också så att det inte finns någon lärobok (i sex – och samlevnad) [...] jag tror att det är svårt för vuxna att prata om känslor, hur man ska organisera och genomföra det (undervisningen) praktiskt (Ped2)

Andra tyckte att läroplanen är ett bra stöd och att det finns mycket *handledningsmaterial* som gör det möjligt att bedriva kreativ och medveten undervisning. Pedagogernas egna *prioriteringar, intressen, upplevda kompetens* inom området och den *tid* de anser sig ha möjlighet att avsätta åt planering verkar spela roll för hur ofta och mycket de berör olika delar av sex – och samlevnad i sin undervisning.

kompetensen har vi [...] men det handlar mycket om personlighet, en del lärare är mer bekväma med det och andra tycker att det är jobbigt. (Ped1)

jag har ingenting i mina kunskapskrav, alltså när jag sätter betyg [...] det är inget som konkret säger vad jag måste göra, så jag kan mycket väl sätta betyg utan att vi har jobbat med det. Nu är det lite så att när du har bokat av alla måsten så kanske tiden är slut (därav inte hinner med sex – och samlevnad) .(Ped2)

Det ämnesövergripande arbetet beskrevs som positivt och givande av de pedagoger som samarbetar med andra ämneslärare. Men det fanns också pedagoger som inte haft möjlighet att samordna arbetet på grund av tidsbrist. De pedagoger som uttryckte att de skulle behöva mer *redskap, handledning* och *tid* beskrev att de är medvetna om att de borde arbeta mer med kunskapsområdet. Både i sin egen undervisning och tillsammans med andra lärare på skolan.

vi jobbar inte så mycket med det ska jag säga, vi borde jobba mycket mer men det gör vi inte. Det är när vi känner att vi får tid och kan hitta gemensamma beröringspunkter [...] det kommer säkert att bli mer av det sen, det tror jag absolut. För det måste till med den nya läroplanen, vi måste hjälpas åt. (Ped1)

Skillnader i undervisningen

Alla pedagoger har kört *värderingsövningar*, en metod som handlar om att elever ska ta ställning till olika påståenden som läraren beskriver och sedan argumentera och reflektera vidare kring ämnet. De gav liknande beskrivningar av upplägget och om vikten att som lärare vara vaksam på reaktioner hos eleverna.

där (i värderingsövningarna) gäller det ju att alltså vara noga med att alla får tycka, det finns inga rätta svar. Alla får säga sin åsikt. (Ped3)

Diskussioner beskrevs också som en vanlig metod av samtliga pedagoger. Genom att prata med varandra får elever träna att stå upp för sin egen åsikt men samtidigt utveckla tolerans och öppenhet inför andra människors tankar och känslor. För att alla elever ska få möjlighet att reflektera kring sina åsikter och känna sig trygga med att berätta hur de tänker är det också vanligt att pedagogerna delar klasser i *olika stora grupper*

Frågelådan är en metod som beskrevs av de pedagoger som arbetar med ämnet på ett mer medvetet och strukturerat vis. Upplägget kan vara lite olika, till exempel en obligatorisk lapp vid lektionens början och en gemensam genomgång vid lektionens slut.

så varje lektion har jag en låda här framme, så jag delar ut en lapp till alla elever i början av lektionen. har man frågor så skriver man ner dem på lappen och alla ska lämna in lappar, även om de är blanka lappar. Så att man inte ser vem som lämnar in. [...] det kan vara allt från ”hur lång är en normal penis”, du vet det kan vara vad som helst. Och då tar vi det. (Ped6)

Ett annat sätt att använda lådan är att elever får lämna lappar där de skriver vad de vill att undervisningen ska innehålla. Lapparna kan sedan användas som en examination i slutet av kursmomentet och som blir ett bra sätt för pedagogen att utvärdera sin undervisning.

de vet ju inte att jag utvärderar både dem och undervisningen, men det gör jag ju. Jag ser vad som har hänt med deras frågeställande och hur de tänker, har jag lyckats öppna ögonen på dem och kanske gett dem mer trygghet i vem de är och vad som händer i deras kropp. Så har jag lyckats. (Ped4)

Andra metoder som beskrevs av de pedagoger som kände sig mycket inspirerade och intresserade av att arbeta med sex – och samlevnad var *rollspel*, *dramatiseringar* och *filminspelning*. Elever får med hjälp av kreativa metoder träna att sätta sig in i andra människors känslor och tankar. Till exempel genom att ta rollen som pappan till ett barn som kommer ut som homosexuell eller vara en flickvän till en pojkvän som säger att han varit otrogen. Filmskapandet beskrivs som ett mycket lyckat arbetssätt som uppskattas bland elever. Att titta på *filmer* om allt från hederskultur till homosexualitet och mobbing beskrevs också som ett vanligt arbetsätt där elevers tankar sätts igång.

Vårdnadshavare förlitar sig på skolan

Influenser från hemmet märks på eleverna

Det var enligt pedagogerna tydligt att se vilka *värderingar* och *normer* som påverkar elever i deras hemmiljö. Kännedom om familjesituationen och hemmet bidrar till att de i sina yrkesroller skapar en uppfattning om vilken referensram varje elev har, vilket är mycket viktigt när ämnen som sexualitet, relationer och identitet ska beröras i undervisningen.

Familjen har ju ändå lagt grunden, så det finns ju alltid där. Det märker man rätt snabbt, vad de har med sig hemifrån. (Ped3)

Värderingar, synsätt och normer märks enligt pedagogerna till exempel genom elevers sätt att diskutera och deras *förmåga att förhålla sig till andra människors åsikter* och perspektiv.

Man märker hur mycket de klarar av att diskutera. Dels, alltså det är en klassfråga. Hur mycket man klarar av att diskutera, de som har välutbildade föräldrar där finns det ofta ett diskussionsklimat hemma. [...] vi ser vilken beredskap man har för att kunna ta till sig nytt. (Ped5).

Förståelsen för och inblicken i elevers hela livssituation hjälper pedagogerna att kunna utforma undervisningen så att ingen elev blir sårad, men det är inte möjligt att känna till allt och inte heller enkelt att anpassa sig efter varje elevs hemmiljö. *Normer och värden, religiösa, och kulturella övertygelser* som finns i elevers hemmiljöer får enligt pedagogerna inte påverka undervisningen.

vi ska undervisa, det ska vara i demokratisk anda men det är inte alltid enkelt när vår kultur krockar med andras. (Ped4)

Pedagogerna beskrev exempelvis det faktum att det finns elever som lever i hem med starka religiösa övertygelser eller med kulturella influenser som avviker starkt från det som pedagogerna har ansvar för att belysa i sin undervisning. De lyfter fram att det inte är möjligt att styra undervisningen efter detta men anser att det är viktigt att försöka ta reda på hur eleven känner inför att närma sig ämnet i undervisningen.

det kan vara intressant att veta vad barnen har med sig hemifrån, vad de sitter med för tankar [...] men jag tillrättalägger inte undervisningen och vad jag ska göra efter vad familjen tycker och tänker. (Ped3)

här lär vi oss om detta, detta är mitt uppdrag och detta står i kursplanen. Vad man sen tycker kvittar mig. (Ped4)

I samtalen gällande olika *religioner* och *kulturer* i hemmen framgick det att det pedagoger ibland tar kontakt med vårdnadshavare som har starka religiösa övertygelser för att kunna fråga hur de ser på sexualitet och samlevnad som en förberedelse inför momentet i skolan. Men det framgår också att det av förklarliga skäl inte är lika lätt att ta kontakt med en familj som inte har någon *religiös* inriktning om en elev ger uttryck för en skev kvinnosyn. Pedagogerna belyser att det finns olika *kulturer* inom varje familj, oavsett om det är uttalade normer eller om det är ett förhållningssätt som eleven har fostrats i.

Föräldrar har tilltro till pedagogers kompetens

Det verkar finnas en tanke om att föräldrar känner sig *obekväma* med att tala med sina barn, även om det också finns exempel på barn som uppger att de har pratat med sina barn. Ett klassiskt samtal med mamma eller pappa om *blommor och bin* är det som de flesta elever väljer att berätta om. En återkommande tanke i samtalen var att föräldrar kanske anser att pedagogernas kompetens gör att det är lämpligare att de lyfter sexualitet och samlevnad med ungdomarna. Flera pedagoger uttryckte dock att detta inte utgör något problem utan lägger fokus på sitt uppdrag och på att göra sin undervisning meningsfull för eleverna.

alltså jag kan inte lägga värderingar eller betygssätta föräldraskap. Jag får göra min del. (Ped1)

[..] skolan och hemmet som kan göra det (upplysa) tillsammans. Jag tycker att det är skolans uppdrag till väldigt stor del. (Ped5)

När pedagogerna ombads reflektera kring varför föräldrar skulle uppleva det som svårt att samtala med sina barn om sex - och samlevnadsfrågor lyfte många tanken om att många vuxna fortfarande tycker det är pinsamt att tala om ämnet. De ansåg dessutom att det faktiskt är *känsligare för föräldrar att ta i frågorna* och beskrev det som positivt om föräldrarna har en tillit till skolans och pedagogernas möjligheter att nå fram med upplysning och kunskap till elever. Även om det inte riktades någon kritik mot hemmet eller mot föräldrar så uttryckte pedagogerna att det givetvis är bra om föräldrar pratar med sina barn.

sen kan jag kanske tycka att det är synd att man inte har en klimat där henna där man diskuterar (Ped6)

När det gäller möjlighet till samverkan med föräldrar kring sex- och samlevnadsämnet i skolmiljön var det inte någon pedagog som direkt haft en tanke på att försöka etablera samverkan. Det fanns dock exempel på pedagoger som talat med enskilda föräldrar när det funnits en tanke om att hemmets religiösa eller kulturella övertygelser stått i kontrast till det som skolan har i uppdrag att lära ut. Ämnet anses till stor del handla om människors värderingar och åsikter. Pedagogerna beskrev att det inte finns något att luta sig åt, som till exempel när det gäller ungdomars alkoholkonsumtion där det finns lagar för att föräldrar inte får köpa ut alkohol eller bjuda sina barn. De beskrev också att de inte kunde se vilken roll de som pedagoger skulle kunna ta i ett samarbete med vårdnadshavare.

Sammanfattning av resultat

Pedagogerna hade en gemensam syn på att de är viktiga vägvisare för elever och samtliga gav uttryck för att vilja ge elever adekvata kunskaper som medför att de är rädda om sig och fattar hälsosamma beslut. De beskrev dock att de har olika mycket kompetens, redskap och tid när det gäller att undervisa inom området. Några av dem uttryckte att de har en hel verktygslåda och tid att bedriva medveten undervisning medan andra uppgav att de på grund av tidsbrist och bristande handledning har svårt att hitta bra arbetssätt. Samtliga pedagoger ansåg att undervisningens och skolans roll är viktig för att ungdomar ska bli trygga i sig själva, utveckla en hälsosam sexualitet och sunda värderingar.

Skolans roll framställdes som vägvisande och pedagogerna ansåg att det ligger i skolans uppdrag att sträva efter att göra varje elev delaktig och känna sig sedd i skolan. De beskrev det ämnesintegrerade arbetet med sex - och samlevnad som positivt men berättade att de har kommit olika långt när det gäller att samordna och samarbeta inom kunskapsområdet på de olika skolorna.

Pedagogerna var eniga om att influenser hemifrån märks tydligt på eleverna när det handlar om normer, värden och åsikter inom sex - och samlevnad. Deras upplevelse var att det inte är så vanligt att föräldrar och barn talar om sex - och samlevnad men de la ingen värdering i detta utan fokuserade istället på sitt uppdrag som pedagoger. När de tillfrågades om samverkan med föräldrar uttryckte samtliga att det inte gjorts några ansträngningar för att skapa en strukturerad samverkan med hemmet när det gäller sex – och samlevnad.

Diskussion

I denna studie framgår det att pedagoger har många gemensamma tankar om sex – och samlevnadsundervisningen på högstadiet. Det finns dock skillnader när det kommer till pedagogernas förmåga att arbeta strukturerat, kontinuerligt och kreativt. Enligt resultatet har även skolorna kommit olika långt med att utveckla arbetet med sex – och samlevnad enligt det arbetssätt som beskrivs i Lgr11 (Skolverket, 2011)

Flera av pedagogerna anser sig ha redskap, kompetens och handledning nog för att kunna bedriva undervisning. Några anser däremot att Lgr11 (Skolverket, 2011) inte är tillräckligt tydlig vilket medför att de inte känner sig helt säkra på hur de ska arbeta ämnesintegrerat med kunskapsområdet. De menar också att det inte finns tillräckligt med tid. Frågan är då vad som skiljer dessa pedagoger åt och vilka faktorer som påverkar deras upplevelser? Handlar det om just kompetens? Och är det i så fall kompetens inom sex – och samlevnad eller den pedagogiska kompetensen? Är handledningen från Skolverket tillräckligt tydlig eller behöver den utvecklas?

En god grund för fortsatt utvecklingsarbete

Smith, Fotinatos, Duffy och Burke (2013) belyser att det inte finns så mycket forskning som fokuserar på pedagogens roll i sex – och samlevnadsundervisningen och kanske är detta en anledning till att det inte finns någon kunskap om vilka redskap pedagoger behöver för att kunna bedriva undervisning i enlighet med det som beskrivs i läroplanen. Den forskning som finns lyfter till exempel fram att elever som har goda relationer till en eller flera lärare tenderar att utveckla mindre riskfyllda sexuella beteenden (Cozzens, 2006). I samtalen med pedagoger i denna studie är det tydligt att relationen till eleverna står i centrum och anses vara en förutsättning för att kunna bedriva undervisning. Utöver tilliten till den undervisande pedagogen beskrev pedagogerna dessutom vikten av att elever känner sig trygga i klassrummet. Fraser och Wahlberg (2005) menar att klassrumsmiljön har en stor betydelse för inläringen och pedagogerna denna studie framhåller att en viktig del av undervisningen är att elever lär sig respektera varandra och varandras åsikter i klassrummet. Forskningen lyfter fram relationen och klassrumsmiljön som viktig för inläringen och undervisningen, några av pedagogerna i denna studie anser till och med att relationen går före den pedagogiska kompetensen. Insikten om relationens betydelse för inläringen tyder på att det finns förutsättningar för att utveckla arbetet med sex – och samlevnadsfrågor, men det är svårt att definiera mer specifikt vad det är som behöver utvecklas och hur det ska göras.

Några av pedagogerna talade med stor entusiasm kring undervisningen vilket också signalerar att det finns lust och intresse för att arbeta med kunskapsområdet. Preston (2013) menar att pedagoger generellt sätt ger intryck av att känna sig speciellt inspirerade av att arbeta med sex - och samlevnadsfrågor, de tar sitt uppdrag på stort allvar och vill vägleda ungdomar för att hjälpa dem att utveckla en sund sexualitet. Den gemensamma synen på undervisningens innehåll signalerar att det finns en god grund att bygga vidare på. Mycket av det som pedagogerna beskrev handlar till exempel om att låta elever influera varandra och att genom diskussioner lära sig att se på saker ur andras perspektiv. Detta bidrar enligt pedagogerna till att elever utvecklar sina egna tankar och synsätt vilket är en uppfattning som både Dewey (2004) och Säljö (2013) förespråkar i sitt sociokulturella perspektiv på lärande. Denna syn på lärande är dessutom nära sammankopplad med hur undervisningen beskrivs i läroplanen, exempelvis vikten av att elever lär sig att granska kritiskt, utvecklar förståelse för sin egen roll i samhället, tolerans för individers oliketer och utvecklar förståelse för konsekvenser av det

egna beslutsfattandet och handlandet (Skolverket, 2011). I det sociokulturella perspektivet på lärandet finns det också en tilltro till individens egna förmågor, upplevelser och erfarenheter. Detta tankesätt är någonting som samtliga pedagoger i denna studie beskrev, både de som uppgav att de hade redskap och de som upplevde brist på redskap. Känslan för gruppen och insynen i varje elevs liv framställdes, som tidigare nämns, som viktig av pedagogerna i denna studie. Smith, Fotinatos, Duffy och Burke (2013) beskriver att pedagogers kännedom om eleverna gör att de har en förståelse för hur de kan närma sig olika delar av sexualitet och samlevnad i undervisningen. Pedagogerna i denna studie beskrev hur de ”värmer upp” sina elever och börjar succesivt. De delar också upp i mindre grupper för att alla elever ska få möjlighet att diskutera på ett sätt som passar dem. Deras kännedom om eleverna gör att de kan anpassa undervisningen och det är en förutsättning för att kunna bedriva undervisning, men det säger ingenting om hur undervisningen ska bedrivas.

Pedagogerna i denna studie framhåller dessutom att skolan i sig är en arena med en bred kompetens, här finns allt från pedagoger till skolsköterskor, kuratorer och skolvårdar/-vårdinnor som kan hjälpas åt att skapa en överblick över ungas behov och utmaningar. Skolan är dessutom en viktig friskfaktor i sig eftersom ungdomar som känner tillhörighet och samhörighet i skolan löper mindre risk att utveckla en osund sexualitet (Cozzens, 2006). Pedagogernas övertygelse är att skolan kan fånga upp elever och göra att de får en samhörighet i skolan som bidrar till att de kan hantera sin vardag, känna meningsfullhet i livet och utveckla förståelse för sina möjligheter att påverka sina egna liv. Antonovskys teori om känslan av sammanhang beskriver samma sak som forskningen och pedagogerna, att en individ som känner sig delaktig i ett sammanhang har bättre förutsättningar att hantera yttre påverkan och påtryckningar (2005). Skolan är enligt forskningen och enligt pedagogerna i denna studie en självklar arena för samverkan mellan olika aktörer som har en gemensam målsättning gällande att ge ungdomar möjligheter att utveckla en hälsosam sexualitet (Garcia-Moya, Riviera & Moreno, 2013).

Skillnader i kompetens och olika upplevelser av handledningen

Forskningen och några av pedagogerna i denna studie har samma tankar om bristande handledning, bristande kompetens och få pedagogiska verktyg. Flera av pedagogerna som intervjuades anser sig dock ha tillräckligt med kompetens för att bedriva undervisning och upplever att Lgr11 (Skolverket, 2011) ger en tydlig bild av uppdraget. I intervjuerna beskrevs kreativa metoder av de pedagoger som uppgav att de har tillräckligt med kunskap och kompetens för att närma sig kunskapsområdet på ett medvetet sätt.

Loeber, Reuter, Apter, van der Doefx, Lazdane & Pinter (2010) beskriver att dagens undervisning bör ge ungdomar medvetenhet, kritiskt tänkande och hjälpa dem att utveckla värderingar som bidrar till att de formar en sund sexualitet. Pedagogerna som beskrev att de använder sig av olika kreativa metoder hjälper eleverna att träda in i roller där de får tänka sig in i andra människors känslor, de uppmanas att diskutera ideal genom att titta på filmer och plockar in tidningsomslag i klassrummet. De tar visionen om att elevs tankar och funderingar ska utgöra grunden i undervisningen och hittar olika metoder som bidrar till att eleverna får reflektera kring normer, kring kärlek, relationer, sex och olika tänkbara scenarion. Pozetti, Selman, Munro, Shaniff och Adams (2009) framhåller rollspel specifikt som positivt för elevs beslutsfattande men beskriver också att arbets sättet inte passar alla elever vilket betyder att undervisningen måste varieras för att alla elever ska kunna ta till sig kunskap. Pedagogerna som arbetar med kunskapsområdet kontinuerligt beskrev att de

använder många olika metoder för att alla elever ska kunna ta till sig kunskap, vissa behöver sitta i mindre grupper och andra trivs bäst i diskussioner i helklass. Vissa tycker om att dramatisera och andra skriver hellre ner sina frågor på lappar som läggs i en låda. Pedagogernas medvetna sätt att närma sig kopplas till deras kompetens och de pedagoger som uppger att de inte har så mycket kompetens inom området har också svårare att bedriva strukturerad undervisning.

Bristen på en konkret kursplan beskrevs som en faktor till denna osäkerhet gällande att hitta en struktur för arbetet med sex – och samlevnad. Någon framhöll dessutom att det finns läroböcker inom andra undervisningsämnen men inte inom sex – och samlevnad. Preston (2010) talar också om problematiken som några av pedagogerna beskrev, det vill säga att de upplever sig sakna kompetens och pedagogiska verktyg i arbetet med kunskapsområdet. I hans mening vore det lämpligt om pedagoger fick relevant utbildning inom sex - och samlevnad och en skriftlig kursplan som redogör för arbetet med kunskapsområdet på ett tydligt och vägledande vis. Sherlock (2012) beskriver att pedagoger anser att de inte har kompetens med sig från lärarutbildningen och denna känsla återfanns även bland pedagogerna i denna studie. Han framhåller dessutom att styrdokument inte är tillräckligt tydliga när det handlar om sex – och samlevnad och även Goldman (2011) menar att områdets skiljer sig från övriga undervisningsämnen eftersom det inte finns någon kursplan – vilket han menar att det borde finnas. Är handledningen i Lgr11 tillräcklig eller behövs det mer konkreta ramar för undervisningen? Kehily (2002) menar att även om det finns en handledning och ramar för undervisningen så finns det en mängd faktorer som påverkar undervisningen. Med utgångspunkt i det som pedagogerna berättade verkar det som att de som uppger att handledningen är tillräcklig inte har fått någon mer information än de pedagoger som har en annan upplevelse. Det landar då att pedagogernas tolkningar av läroplanen är olika, det framstår således som att de har varierade förutsättningar att tolka och implementera det som står i läroplanen.

Goldman (2011) diskuterar vidare gällande att området bör ha en teoretisk utgångspunkt och menar att till exempel Health Belief Model kan användas som metod för arbetet med sex – och samlevnadsfrågor. Någon form av metod eller teoretisk utgångspunkt skulle möjligen medföra att pedagoger skapar förståelse för hur individer utvecklar hälsosamma beteende och vilka faktorer som påverkar individers beslutsfattande (a.a). Health Belief Model kan på många sätt kopplas till det som beskrivs i Lgr11 (Skolverket, 2011) eftersom fokus ligger på att individer ska fatta beslut själva och inse hur beslutsfattandet påverkar hälsan. Pedagoger i denna studie beskriver att de vill att deras elever ska lämna högstadiet med kunskaper som gör att de är rädda om sig själva och andra. De vill att de ska förstå hur det egna agerandet påverkar dem själva och andra. Mycket av det som pedagogerna beskrev i intervjuerna handlar om självständighet, om att granska kritisk och göra avvägningar utifrån de redskap de fått med sig från undervisningen. Health Belief Model kan användas till mycket mer än fokus på risker och en del av det som beskrivs av pedagogerna kan kopplas till denna modell. Till exempel hur de arbetar med att göra specifika saker relevanta för eleverna. Hur kan ett dilemma där ett ungt par ska ha sex göras till något konkret för en 8:e klass i en klassrumsmiljö? En elev får gå in i rollen som den ena killen/tjejen och den andra får vara den andra killen/tjejen, detta är ett exempel som beskrevs i en intervju. Eleverna uppmuntras genom rollspel och dramatiseringar att gå in i olika tänkbara scenarion, om de inte använder kondom – vad kan hända? Vilka konsekvenser får deras val? Syftet med en sådan övning är att de ska utveckla förståelse, kunskap och redskap som leder till att de är rädda om sig. Målet är att de väljer hälsa istället för risken att drabbas av någonting som kan ge negativa effekter.

Lgr11 (Skolverket, 2011) beskriver som tidigare nämns *vad* som ska göras och det är pedagogerna som avgör *hur* det ska göras. Vissa pedagoger har en tydlig bild av hur de ska bedriva undervisning men det torde vara angeläget att alla lärare i den svenska skolan utvecklar kunskaper, förståelse och kompetens som medför att de finner svar på *hur* de ska bedriva undervisning. I detta bör också nämnas att pedagoger i denna studie hänvisade till bristen på tid, har pedagoger tid att sätta sig in i det nya arbetssättet med sex – och samlevnadsfrågor eller innebär det att kunskapsområdet faktiskt faller mellan stolarna för att det inte finns ett huvudansvar inom något undervisningsämne? De som arbetar med området kontinuerligt och för en ständig dialog med eleverna omsätter tanken till praktik i högre utsträckning. Hos några av dem fanns det nästan en glöd i ögonen när de talade om att arbeta med sex – och samlevnad. Ämnet engagerar och framställs som mycket roligt och givande för såväl pedagoger som elever. De pedagoger som inte beskrev undervisningen med lika stor entusiasm uttryckte att de önskar att de hann arbeta med det mer och att de hade fler redskap. Det blir återigen relevant att fråga, varför är upplevelserna så olika? Beror det på var skolorna ligger? På yrkesverksamma år? Handlar det om personliga intressen? Om vilka lärosäten de utbildat sig vid? Vilka ämnen de har utbildat sig inom?

Det finns många intressanta aspekter att titta närmare på och det är ett aktuellt område att dyka djupare i. Ungdomar behöver vägledning och skolan ska vara en självklar arena. Elever har rätt till undervisning i sex – och samlevnad på samma sätt som de har rätt till undervisning i matematik. Sex – och samlevnadskunskaper mäts inte i några internationella jämförelser och kunskapsläget i sex – och samlevnad syns inte heller på några fetstilta rubriker i dagspressen. Det är inte ett ämne som har strålkastare riktade mot sig. Det är dock mycket angeläget att ungdomar reflekterar kring respekt, jämställdhet, relationer, användning av preventivmedel och om andra delar av sexualitet – och samlevnad. Både för dem själva, för människor de kommer att möta i livet och för folkhälsan. Värderingar och synsätt som dagens unga utvecklar under högstadietiden kommer dessutom att påverka samhället och dess utveckling.

En enad vuxenvärld för undervisning och upplysning

En viktig arena som pedagogerna i denna studie inte ger uttryck för att samverka med inom sex – och samlevnad är hemmet. Går det att etablera samverkan och *hur* skulle det i så fall gå till? Martino, Elliott, Corona, Kanouse och Schuster (2008) belyser att ungdomar som får information från flera tillförlitliga källor ges bättre förutsättningar att utveckla en sund sexualitet vilket medför att de utsätter sig för färre risker. Hemmets influenser beskrivs som tydliga i skolmiljön och även specifikt när det gäller sex – och samlevnadsundervisning. Pedagogerna i denna studie har inte varit med om några samordnade försök att etablera samverkan med hemmet inom detta område. Turnbull, von Wersch och van Schaik (2011) menar däremot att skolans ansträngningar att vägleda föräldrar när det gäller att hantera frågor som rör sex – och samlevnad har visat sig ha positiva konsekvenser, till exempel en senare sexuell debut som i sig medför mindre risk att drabbas av sexuell ohälsa. De framhåller att ingen av arenorna klarar det helt på egen hand utan menar att det krävs ett samarbete och gemensamma ansträngningar.

Enligt Grossman, Frye, Charmaraman och Erkut (2013) kan hemuppgifter vara en metod som kan hjälpa dialogen i hemmet och på ett sakligt vis redogöra för vilka ämnen som bör belysas. Flera av pedagogerna berättade att de använder sig av noga utvalda filmer i sin undervisning för att ungdomarna ska uppmuntras till reflektion kring till exempel abort, könsroller eller andra ämnen som kan kopplas till sex - och samlevnad. Kanske skulle skolan kunna tipsa föräldrar om lämpliga filmer med tillhörande diskussionsfrågor för att hjälpa dem att starta en

dialog i hemmet? Det går naturligtvis inte att tvinga på föräldrar och barn en gemensam hemläxa, men kanske kan skolan och den pedagogiska kompetensen som finns i skolan bidra till att hjälpa föräldrar att utveckla sina egna förmågor att bedriva upplysning i hemmet? Det finns forskning som tyder på att föräldrar inte pratar med sina barn och att de behöver information om vilka ämnen de bör beröra i samtalen med sina barn (Beckett, Elliott, Martino, Kanouse, Corona, Klein & Schuster, 2009). Schuster, Corona, Elliott, Kanouse, Eastman, Zhou och Klein (2008) beskriver att föräldrar kan känna sig osäkra och generade av att ta samtalen med sina barn, men lyfter samtidigt fram att det är mycket positivt om det finns en öppen dialog i hemmet. Samtal om ”blommor och bin” beskrivs som vanligare än samtal om känslor, vilket betyder att föräldrar missar viktiga aspekter när de talar med sina barn (Walker & Milton, 2006). Detta beskrevs även av pedagoger i denna studie, de påtalade dock att de inte kan säga att de vet att föräldrar inte pratar med sina barn utan att deras upplevelser baserar sig på det som eleverna själva berättar. Pedagogerna riktade hur som helst ingen kritik mot hemmet utan fokuserade på ungdomars möjligheter att få undervisning. Får de inte upplysning i hemmet så ska skolan verka för att de får all kunskap de behöver i enlighet med det beskrivna uppdraget. I diskussionen gällande att skolan ska arbeta för att etablera samverkan med hemmet är det naturligtvis viktigt att ställa frågan; var tar skolans ansvar slut? Forskningen ger en positiv bild av skolans ansträngningar att involvera föräldrar, men om ljuset istället riktas mot vårdnadshavare – hur kan de involvera sig i skolans arbete med sex – och samlevnad? Det står vårdnadshavare fritt att diskutera tänkbara föreläsare, informationsmaterial från RFSU eller liknande med yrkesverksamma inom skolan.

Vi lever i samhälle där allt sexualiseras samtidigt som det verkar finnas en hög tröskel att ta sig över när det gäller att föra samman vuxenvärlden för att ge ungdomar bästa möjliga förutsättningar att utveckla god sexuell hälsa. Hemmet och skolan är två arenor med ovärderliga kunskaper och egenskaper, det vore därav lämpligt att försöka etablera samverkan och det kanske inte behöver vara så tidskrävande egentligen? Kanske kan e-post med filmtips och diskussionsfrågor vara ett sätt i dagens samhälle där såväl barn som vuxna är uppkopplade på nätet? Sex- och samlevnad är ett känsligt ämne och samverkan behöver inte nödvändigtvis handla om att alla vuxna sitter i ett rum och samtalar. Aggleton och Campbell (2000) beskriver att sociala förändringar har bidragit till att det är lättare att samtala om sex idag men menar att det är svårare att skapa en gemensam bild av vad sexuell hälsa är. De menar också att det är svårt att hitta arbetssätt för hur vuxna tillsammans kan bidra till att ungdomar utvecklar ett hälsosamt beteende, det finns logiskt nog ett ”hur” även när det gäller samverkan mellan hemmet och skolan. Hur kan skolan och hemmet svetsas samman och hjälpas åt?

Ett arbete under utveckling

Det går att konstatera att arbetet med sex – och samlevnad befinner sig någon form av förändringsprocess, både när det gäller det nya ämnesintegrerade förhållningssättet men också utifrån undervisningens innehåll. Loeber, Reuter, Apter, van der Doefx, Lazdane och Bojana Pinter (2010) beskriver att sexualundervisningen under 2000-talet har utvecklats till att handla mer om emotionella aspekter än om att lära ut delar som det finns vetenskapliga belägg för. Kanske beror detta på att undervisningen mer och mer har övergått till att handla om att identifiera elevers behov och forma undervisningen utifrån elevers tankar och känslor. Denna utveckling är möjligen också en anledning till att sex - och samlevnad idag kan upplevas som ett diffust område att undervisa inom och att pedagoger har olika upplevelser av att tolka uppdraget enligt läroplanen.

Det finns inga styrdokument för hur hemmet ska arbeta med sex – och samlevnadsfrågor, men när det gäller skolan finns det en myndighet som har beslutat vad som ska läras ut. Alla barn har rätt till god utbildning inom sex – och samlevnad och det är rektorn på varje skola som ska ansvara över att det finns ett samordnat arbete med dessa frågor. Förra året publicerade Skolverket stödmaterialet ”Sex - och samlevnadsundervisning i grundskolans senare år” och under våren 2014 bjuder Skolverket dessutom in pedagoger, rektorer och andra yrkesverksamma inom skolan till en konferens med syfte att ge skolor och pedagoger vägledning i utvecklingsarbetet med sex – och samlevnad. Detta signalerar att Skolverket har insikt om att skolor och pedagoger har kommit olika långt med det ämnesintegrerade förhållningssättet och det bekräftas även i denna studie.

Metoddiskussion

Valet av kvalitativ metod och semistrukturerade intervjuer visade sig passa mycket bra för syftet med denna studie. De intervjuade pedagogerna bidrog med många reflektioner och tankar, de delade med sig av sina upplevelser, känslor och tankar inför att arbeta med sex- och samlevnad. Kvale och Brinkmann (2009) menar att intervjuer ofta ger både forskare och informanter nya kunskaper. Rollen som forskare i denna studie bidrog till nya kunskaper, insikter och en fördjupad förståelse för hur pedagoger kan se på sex – och samlevnadsupplysning. Rosberg (2012) beskriver att det är en utmaning att få intervjupersoner att formulera sina erfarenheter med ord och att tilliten till intervjuaren har en stor påverkan på vad som sägs i intervjuerna. Informanterna i denna studie var mycket öppna och det rådde en avslappnad stämning under intervjuerna. Pedagogerna hade olika mycket tid att avsätta vilket medförde att vissa intervjuer fick avslutas något abrupt men samtliga informanter bidrog med många intressanta aspekter. Eftersom pedagoger i denna studie tillfrågades om sitt uppdrag är det rimligt att anta att de valde att fram och säga det som de borde säga, nämligen att de arbetar ämnesintegrerade i enlighet med Lgr11 (Skolverket, 2011) och känner att de har kompetens som möjliggör kreativa lektioner som berör olika delar av sex – och samlevnad. Pedagoger i denna studie lyfte dock fram både fördelar och nackdelar, både positiva och negativa aspekter, vilket gör att deras reflektioner och svar känns högst trovärdiga. Resultatet ger dessutom en bild av att det finns olika pedagoger, olika erfarenheter och olika tankar vilket låter rimligt eftersom de alla har olika utgångspunkter och personligheter även om deras mål är detsamma enligt läroplanen.

För att diskutera trovärdighet i kvalitativa studier, och kvalitativ innehålls analys specifikt, används begreppen giltighet, tillförlitlighet och överförbarhet (Lundman & Hällgren Graneheim, 2012). I denna studie rör det sig om en liten population med enbart sex informanter vilket gör att det inte går att dra några slutsatser om pedagoger i allmänhet. Detta påverkar givetvis giltigheten och om studien varit något annan än en examensuppsats hade det krävts ett mycket större stickprov för att kunna dra slutsatser. I resultatet har avsikten hur som helst varit att få fram ungefär lika många citat från varje intervjuperson för att samtliga informanter ska få träda fram, detta för att ge en tydlig bild av såväl likheter som skillnader bland pedagogernas tankar. Tillvägagångssättet för hela forskningsprocessen finns noggrant beskrivet i metodavsnittet vilket bör ge en god inblick i hur studien genomförts och därav bidra till tillförlitlighet. Analysmallen (bilaga 3) förtydligar dessutom hur materialet analyserats av författaren. När det gäller överförbarheten kan bekvämlighetsurvalet påverka möjligheten att göra om studien med en liknande population. I avsnittet om deltagare beskrivs dock hur många pedagoger som deltagit samt vilka inkluderingskriterier som avgjort deras deltagande.

Intervjuer var som nämndes tidigare en bra datainsamlingsmetod men kvantitativa enkäter skulle bidra till en större mängd data och informanter skulle kunna besvara enkäterna anonymt. Det ultimata vore att använda intervjuer och enkäter tillsammans för att nå både djup och bredd i resultatet. Enkäter hade till exempel kunnat bidra med mer uppgifter kring hur ofta och hur mycket pedagoger belyser sex – och samlevnad i undervisningen. Det skulle även vara möjligt att ta reda på om det finns skillnader mellan olika skolor beroende på var de ligger, eller undersöka hur pedagogers yrkesverksamma år påverkar deras sex – och samlevnadsundervisning.

En nackdel med denna studie är att datainsamlingen började i december vilket troligen inte är det ultimata med tanke på att denna månad innebär mycket arbete för pedagoger. Det hade med stor sannolikhet varit mer fördelaktigt att söka informanter inom skolans värld i januari månad då stressen över betygssättning och slutprov lagt sig. Urvalet gjordes med hjälp av ett bekvämlighetsurval men det hade varit önskvärt att använda ett strategiskt urval, till exempel genom att intervjua ett bestämt antal lärare inom varje undervisningsämne eller göra urval med fokus på skolors storlek eller pedagogers yrkesverksamma år. Detta hade troligen möjliggjort bredare och djupare analyser, till exempel av vilka ämneslärare som är mer benägna än andra att beröra sex – och samlevnadsfrågor eller hur erfarenhet av läraryrket påverkar möjligheterna att arbeta ämnesintegrerat. Det hade dessutom varit positivt om alla informanter i denna studie tillkommit genom kontakt med rektorer och inte med hjälp av tips från bekanta. Även om det inte finns någon relation till de pedagoger som kontaktades på detta sätt skulle det kännas mer etiskt rätt om samtliga informanter kontaktats på samma sätt.

Slutligen skulle det naturligtvis varit lämpligt att intervjua fler pedagoger för att kunna dra mer trovärdiga slutsatser av resultatet. Det insamlade materialet nådde ändå någon form av mättnad vilket gör att författaren känner sig nöjd. I de sista två intervjuerna tillkom inget nytt utan det som sades föll in under samma tankar som tidigare pedagoger beskrivit.

Konklusion

Det finns en god grund för vidare utvecklingsarbete med sex – och samlevnadsundervisningen på högstadiet. Pedagoger anser att undervisning inom sex – och samlevnad är viktigt och vill bedriva undervisning med fokus på elevers tankar och funderingar. För att undervisningen ska kunna bedrivas på ett strukturerat och medvetet sätt behövs däremot handledning, tid och kompetens. Pedagogers olika upplevelser av handledning, tid och kompetens är således ett område där det krävs mer forskning. Hemmiljö och vårdnadshavare beskrivs som en påverkansfaktor i arbetet med sex – och samlevnad eftersom värderingar och beteende lyser igenom och märks på eleverna. Hemmet och skolan är två självklara arenor med ett gemensamt ansvar men samverkan mellan dem är ingenting som prioriteras enligt resultatet av denna studie. Enligt forskningen finns det dock all anledning att arbeta mer med samverkan av detta slag.

Det behövs mer forskning kring hur pedagoger ser på sina roller i undervisningen för att få en inblick i om sex – och samlevnadsundervisningen bedrivs i enlighet med det som beskrivs i Lgr11. Det är dessutom av intresse att söka fördjupad kunskap om vilka metoder och arbetssätt som kan hjälpa ungdomar att utveckla kunskaper och förståelser som leder till hälsosamma vanor, attityder och beslut. Detta för att de under tonåren ska lägga en god grund för den sexuella hälsan som ska följa dem genom livet vilket är mycket viktigt ur ett folkhälsoperspektiv.

Referenser

- Aggleton, P., & Campbell, C. (2000). Working with Young People – Towards an Agenda for Sexual Health. *Sexual and Relationship Therapy*, 14(3), 283–96.
- Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health promotion international*, 11(1), 11-18.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur
- Allen, L. (2008). 'They Think You Shouldn't be Having Sex Anyway': Young People's Suggestions for Improving Sexuality Education Content. *Sexualities*, 11(5), 573-594.
- Asare, M., Sharma, M., Barnard, A. L., Rojas-Guyler, L., Wang, L., & Lihshing, L. (2013). Using the health belief model to determine safer sexual behavior among African immigrants. *Journal of health care for the poor and underserved*, 24(1), 120-134.
- Beckett, M. K., Elliott, M. N., Martino, S., Kanouse, D. E., Corona, R., Klein, D. J., & Schuster, M.A. (2010). Timing of Parent and Child Communication About Sexuality Relative to Children's Sexual Behaviors. *Pediatrics*, 125, 34-42.
- Carlgren, I., & Marton, F. (2007). *Lärare av i morgon*. Stockholm: Lärarförbundet förlag
- Chin, H. B., Sipe, T. A., Elder, R., Mercer, S. L., Chattopadhyay, S. K., Jacob, V., Wethington, H. R., Kirby, D., Elliston, D. B., Griffith, M., Chuke, S. O., Briss, S. C., Ed, M. B., Ericksen, I., Galbraith, J. S., Herbst, J. H., Johnsson, R. L., Kraft, J. M., Noar, S.M., Romero, L. M., & Santelli, J. (2012). The Effectiveness of Group-Based Comprehensive Risk-Reduction and Abstinence Education Interventions to Prevent or Reduce the Risk of Adolescent Pregnancy, Human Immunodeficiency Virus, and Sexually Transmitted Infections Two Systematic Reviews for the Guide to Community Preventive Services. *American Journal Preventive Medicine*, 42(3), 272-94.
- Cozzens, J. (2006). Assessing the awareness of adolescent sexual health among teachers-in-training. *American Journal of Sexuality Education*, 1, 3, 25–50.
- Danielsson, M., Berglund, T., Forsberg, M., Larsson, M., Rogala, C., & Tydén, T. (2012) Sexual and reproductive health: Health in Sweden: The National Public Health Report 2012. Chapter 9. *Scand Journal Public Health* 2012, 40, 176.
- Dewey, J. (2004). *Individ, skola och samhälle*. Stockholm. Natur och Kultur
- Downing-Matibag, T.M, & Geisinger, B. (2009). Hooking Up and Sexual Risk Taking Among College Students: A Health Belief Model Perspective. *Qualitative Health Research*, 19 (9), 1196-1209
- Eastman, K. L., Corona, R., & Schuster, M. A. (2006). Talking Parents, Healthy Teens, a new worksite based parenting programme to promote parent-adolescent communication about sexual health: Randomised controlled trial. *British Medical Journal*, 3(4), 1-10.

- Edgardh, K. (2002). Adolescent sexual health in Sweden. *Sex Transm Infections*, 78:352–356
- Folkhälsoinstitutet.(2010). *Samtal om sexualitet - STI (sexuellt överförda infektioner) och önskad graviditet – förebyggande insatser och behov*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut
- Folkhälsoinstitutet.(2011) *Sexualitet och reproduktiv hälsa – kunskapsunderlag för folkhälsopolitisk rapport 2010: målområde 8*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut
- Forsberg, M. (2011). *Brunetter och Blondiner - Sex, relationer och tjejers i det mångkulturella Sverige*. Lund: Studentlitteratur
- Fraser, B. J., & Walberg, H, J. (2005). Research on teacher–student relationships and learning environments: Context, retrospect and prospect. *International Journal of Educational Research*, 43, 103–109.
- Garcia- Moya, I., Riviera, F,. & Moreno, C. (2013). School context and health in adolescence: The role of sense of coherence. *Scandinavian Journal of Psychology*, 54, 243–249.
- Goldman, J. D.G. (2011). An exploration in Health Education of an integrated theoretical basis for Sexuality Education pedagogies for young people. *Health Education Research*, 26(3), 526-541.
- Grossman, J., Frye, A., Charmaraman, L., & Erkut, S. (2013). Family Homework and School-Based Sex Education: Delaying Early Adolescents' Sexual Behavior. *Journal of School Health*, 83(11), 810-817.
- GR Utbildning (2009). Älskar, älskar inte..? – en simulering om sexuell hälsa.
Tillgänglig:http://www.pedagogisktcentrum.se/sites/default/files/spel/om_sex_alskar_alskar_inte.pdf. Läst: 2013-03-27
- Hansson, A. (2004). *Hälsopromotion i arbetslivet*. Lund. Studentlitteratur
- Häggström Nordin, E. (2009). *Ungdomars sexualvanor*. I C. Magnusson & E. Häggström Nordin (red.), *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Häggström Nordin, E., Magnusson, C., & Berg, L. (2009). *Inledning*. I C. Magnusson & E. Häggström Nordin (red.), *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Jonsson, A. C., & Petterson, M. (2009). Statens folkhälsoinstituts arbete med ungdomars sexuella och reproduktiva hälsa. I C. Magnusson & E. Häggström Nordin (red.), *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Kehily, M. J. (2002). Sexing the Subject: teachers, pedagogies and sex education. *Sex Education*, 2 (3), 215-23.
- Kontula, O. (2010). The evolution of sex education and students' sexual knowledge in Finland in the 2000s. *Sex Education*, 10 (4), 373–386.

- Kvale, S & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Lalander, P. & Johansson, T. (2007). *Ungdomskulturer i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, M., Eurenus, K., Westering, R., & Tydén, T. (2006). Evaluation of a sexual education intervention among Swedish high school students. *Scandinavian Journal Public Health*, 34 (124), 124-131.
- Lieberman, L. D. , Berlin, C., Palen, L-A., & Silber Ashley, O. (2012) A Theater-Based Approach to Primary Prevention of Sexual Behavior for Early Adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 32(5) 730–753.
- Linn, P. , Simoni, J , M., & Zemon, V. (2005).The health belief model, sexual behaviors and HIV risk among Taiwanese immigrants. *AIDS education and prevention*, 17(5), 469 – 483.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. & Ólafsson, K. with members of the EU Kids Online network (2011). Risks and Safety on the Internet: The Perspective of European Children. Full Findings and Policy Implications from the EU Kids Online Survey of 9-16 Year Olds and Their Parents in 25 Countries. London: The London School of Economics and Political Science, www.eukidsonline.net.
- Loeber,O., Reuter, S., Apter, D.,van der Doefx,S., Lazdane, G. & Pinter, B. (2010) Aspects of sexuality education in Europe – definitions, differences and developments. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 15, 169–176.
- Lundman, B., & Hällgren Graneheim, U. (2012). Kvalitativ innehållsanalys. I M. Granskär (red.), *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård* (s. 85-105). Lund: Studentlitteratur
- Marston, C., & King, E. (2006). Factors that shape young people’s sexual behaviour: a systematic review. *The Lancet*, 368 (9547) ,1581 – 1586.
- Marton, F., Dahlgren, L.O., Svensson, L., & Säljö, R. (2009). *Inläring och omvärldsuppfattning*. Stockholm: Nordstedts.
- Magnusson, C. (2009). Sexualitetens roll i tonårsutvecklingen ur ett psykologiskt perspektiv. I C. Magnusson & E. Häggström Nordin (red.), *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Magnusson, C., & Wulf, C. (2009). *Tonåringars självkänsla vid 16 och 18 års ålder*. I C. Magnusson & E. Häggström Nordin (red.). Lund: Studentlitteratur.
- Manning, W. D. , Longmorde, M. A., & Giordano, P.C. (2005). Adolescents’ involvement in non-romantic sexual activity. *Social Science Research*, 34,384–407

- Martino, S. C., Elliott, M. N., Corona, R., Kanouse, D. E., & Schuster, M. A. (2008). Beyond the "Big Talk": The Roles of Breadth and Repetition in Parent-Adolescent Communication About Sexual Topics. *Pediatrics*, 121(3), 612-618.
- Myndigheten för skolutveckling. (2005). *Hela livet med sex - och samlevnad - En antologi kring undervisningen om sexualitet, samlevnad och jämställdhet i skolan*. Stockholm: Liber
- Myndigheten för Skolutveckling .(2006). Konstruktion: Heath, C. & Alfredsson, K. *Upplevelsebaserat Lärande – att handleda spel, rollspel och simuleringar i klassrummet*. Stockholm: Liber
- Nilsson, A. (2009). Om sex - och samlevnadsundervisningens kvalitet och ämnesintegrerade arbete. I C. Magnusson & E. Häggström Nordin (red.), *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Pellmer, K., & Wramner, B. (2009). *Grundläggande folkhälsovetenskap*. Stockholm: Liber
- Pascoe, C.J. (2011). Resource and Risk: Youth Sexuality and New Media Use. *Sexuality Research and Social Policy*, 8, 5–17.
- Pozetti , J., Selman, J., Munro, B., Shaniff, E., & Adams, G. (2009). *The effectiveness of participatory theatre with early adolescents in school-based sexuality education*. *Sex Education*, 9 (1), 93–103.
- Preston, M . (2013). Very Very Risky’’: Sexuality Education Teachers’ Definition of Sexuality and Teaching and Learning Responsibilities. *American Journal of Sexuality Education*, 8, 18–35.
- Regeringskansliet. (2013). Tre statsråd om Pride [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/14991/a/221205>. Läst: 2013-12-03
- Ronström, O. (1993), *Det mångkulturella Sverige*.
Tillgänglig: <http://tinyurl.com/7na4ceu> Läst: 2014-03-24
- Rosberg, S. (2012). Fenomenologi. I M. Granskär (red.), *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård* (s. 85-105). Lund: Studentlitteratur
- Rosenstock, I.M. (1974). The Health Belief Model and preventive health behaviour. *Health Education Monographs*. 2, 22-57.
- Rosenstock, I. M., Strecher, V. J., & Becker, M. H. (1988). Social Learning Theory and the Health belief model. *Health Education Quarterly*, 15(2), 175- 183.
- Ross, J., Godeau, E., & Dias,S. (2004). Young people’s health in context. Health behavior in School-aged children (HBSC) study; international report from the 2001/2002 survey. *Sexual Health*, 4, 153-160.
- Schuster, M.A., Corona, R., Elliott, M. N., Kanouse, D. E., Eastman, K.L., Zhou, A. J., & Klein, D.J. (2008). Evaluation of Talking Parents, Healthy Teens, a new worksite based

parenting programme to promote parent-adolescent communication about sexual health: Randomised controlled trial. *British Medical Journal*, 10 (337), 208-227.

Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, SRHS.(2014) Tillgänglig:
<http://www.srhr.se/skola>. Läst: 2014-03-27

SFS 2003:460. *Lag om etikprövning av forskning som avser människor* Stockholm: Utbildningsdepartementet. Stockholm: Utbildningsdepartementet

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet

Sherlock,L. (2012). Sociopolitical influences on sexuality education in Sweden and Ireland. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*, 12, 4, 383-396.

Shoveller, J., Johnson, J., Langille, D. & Mitchell, T. (2004). Sociocultural influences on young people's sexual development.. *Social Science and Medicine*, 59: 473–87.

Shtarkshall, R. A., Santelli, J. S., & Hirsch, J.S. (2007). Sex Education and Sexual Socialization: Roles for Educators and Parents. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 39 (2), 116-119.

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket

Skolverket. (2013). *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans senare år. Jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisningen. Årskurserna 7–9*. Stockholm: Skolverket

Skolverket.(2014).[Elektronisk] Sex - och samlevnad - en pusselbit i ämnesundervisningen
Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/kompetens-och-fortbildning/konferenser/sex-och-samlevnad>. Läst: 2013-12-15

Smittskyddsinstitutet (2010).[Elektronisk] *En sammanfattning av nationell handlingsplan för klamydiaprevention*. Tillgänglig:
<http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12838/sammanfattning-nationell-handlingsplan-klamydiaprevention-2009-2010-178-2010.pdf>. Läst: 2013-12-17

Smittskyddsinstitutet. (2011). [Elektronisk]*UngKAB09 – Kunskap, attityder och sexuella handlingar bland unga*. Tillgänglig:
<http://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12844/study-design-ung-kab-09.pdf>.
Läst: 2013-12-14

Smittskyddsinstitutet (2012). *Epidemiologisk årsrapport 2012*. Tillgänglig:
<http://www.folkhalsomyndigheten.se/documents/statistik-uppfoljning/smittsamma-sjukdomar/2012/gas-epidemiologisk-arsrapport-2012-2013-101-8.pdf>. Läst: 140108

Smith, A., Fotinatos, N., Bernadette, D., & Burke, J. (2013) The provision of sexual health education in Australia: primary school teachers' perspectives in rural Victoria. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*, 13, 3, 247-262.

- Socialstyrelsen och Statens folkhälsoinstitut. (2013). [Elektronisk] *Folkhälsan i Sverige 2013*. Tillgänglig:<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19032/2013-3-26.pdf>. Läst: 131110
- Socialdepartementet. (2008). Prop. 2007/2008:110. *En förnyad folkhälsopolitik*. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/09/78/2ee01484.pdf>. Läst:2014-01-26
- Stensmo, C. (2007). *Pedagogisk Filosofi*. Lund: Studentlitteratur
- Säljö, R. (2013). *Lärande och kulturella redskap*. Stockholm: Nordstedts Akademiska förlag
- Turnbull, T., von Wersch, A., & van Schaik, P. (2011). Parents as educators of sex and relationships education: The role for effective communication in British families. *Health Education Journal*, 70(3), 240–248.
- Vetenskapsrådet .(2002).[Elektronisk] Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Läst: 2013-03-18. Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
- von Feilitzen ,C., Findahl, O., & Dunkels, E. (2012)Vad nytt om barn och internet i Sverige? Resultat från den europeiska undersökningen EU Kids Online. *Nordicom-Information*, 33 (4), 71-79.
- Walker, J., & Milton, J. (2006). Teachers' and parents' roles in the sexuality education of primary school children: a comparison of experiences in Leeds, UK and in Sydney, Australia. *Sex Education*, 6 (4), 415–428
- Weiss, J. (2007). Let us talk about it: Safe adolescent sexual decision making. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*,19, 450–458.
- Whitaker, D. J., & Miller, K. S.(2000). Parent–adolescent discussions about sex and condoms: Impact on peer influences of sexual risk behavior. *Journal of Adolescent Research* 15(2), 251–73.
- Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning I praktiken*. Lund: Studentlitteratur
- Wight, D., & Fullerton, D .(2013). A Review of Interventions With Parents to Promote the Sexual Health of Their Children. *Journal of Adolescent Health* ,52 ,4–27.
- Wilson, E. K., Dalberth, B. T., Koo, H.P., & Gard, J. C.(2010). Parents' Perspectives on Talking to Preteenage Children About Sex. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 42 (1), 56-63.
- Wilson, E. K., & Koo, H. P. (2010). Mothers, fathers, sons, and daughters: gender differences in factors associated with parent-child communication about sexual topics. *Reproductive Health*, 7, 31- 39.
- WHO. (2006). *Defining Sexual Health, report of a technical consultation on sexual Health*. Geneva.

Bilaga 1

Informationsbrev

Hej!

Mitt namn är Cássandra Winther och jag är student på folkhälsopedagogiska programmet vid högskolan i Kristianstad. I min kandidatuppsats genomför jag en studie med syfte att undersöka hur pedagoger ser på sex – och samlevnadsundervisningen och ungdomars sexuella hälsa. Jag intresserar mig också för att ta del av pedagogers tankar om hur vårdnadshavare och hemmiljön påverkar ungdomars attityder, beteende och sexuella hälsa.

Du har blivit kontaktad av mig och erbjudits att delta i denna studie. Ditt deltagande är mycket betydelsefullt men jag vill upplysa dig om att det är helt frivilligt och att du när som helst under studiens gång har möjlighet att avbryta din medverkan utan att behöva ge någon förklaring. Du har också rätt att avgöra vilka delar av intervjun som får användas i studien.

Intervjun kommer att genomföras på en avskild plats, den kommer att spelas in och beräknas ta cirka en timme. Allt material behandlas konfidentiellt och det som framkommer i intervjun kommer ej att användas till något annat än denna specifika kandidatuppsats. Under studiens gång kommer materialet att förvaras på en lösenordsskyddad dator och efter att uppsatsen är examinerad kommer materialet att destrueras.

Om du har möjlighet att delta i denna studie ber jag dig att meddela mig snarast. Tveka inte att kontakta mig om du har några frågor, antingen via e-post eller på telefon 0708-889750.

Med vänlig hälsning, Cássandra Winther

Handledare: Ann-Christin Sollerhed

E-post: ann-christin.sollerhed@hkr.se

Bilaga 2

Samtyckesblankett

Samtycke till deltagande i studien "Pedagogers syn på sex – och samlevnadsundervisning och ungdomars sexuella hälsa"

Sektionen för hälsa och samhälle

Folkhälsovetenskap och Pedagogik

Högskolan Kristianstad

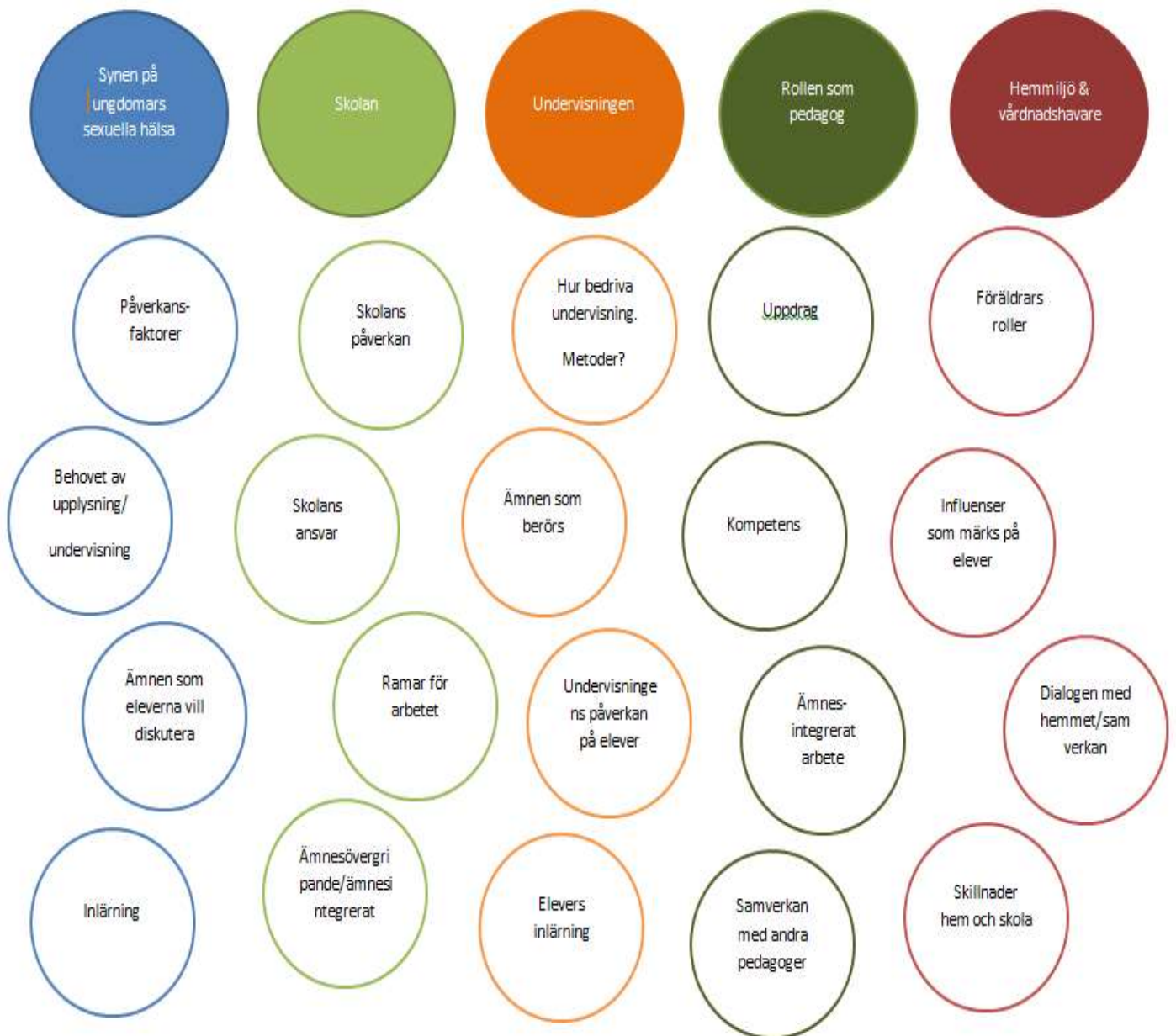
Härmed samtycker jag till deltagande i studien "Pedagogers syn på sex- och samlevnadsundervisning och ungdomars sexuella hälsa"

Namn: _____

Datum: _____

Bilaga 3

Intervjuguide

Bilaga 4

Analysmall

Kod	Kategori	Tema
Media	En tuff vardag för dagens unga	Elevernas behov i fokus
Internet		
Stereotyper		
Ideal		
Information		
Könsstereotyper		
Roller		
Bilder		
Faktabaserade svar	Unga behöver tillförlitlig kunskap och diskussioner	
Kritiskt tänkande		
Diskutera		
Reflektera		
Influera varandra		
Vägledande	En trygg plats där alla elever ska få stöd, vägledning och kunskap	Skolans uppdrag och roll
Kompensatoriskt ansvar		
Samhällsansvar		
Samverkan		
Fånga upp elever		
Kommunikation	Skolornas arbete påverkar pedagogerna	
Planering		
Prioritering		
Tid		
Samla ihop	Elevernas tankar som utgångspunkt	Nyfikenhet och relationsbyggande
Uppmuntra till diskussion		
Tankar		
Funderingar		
Värderingar		
Fakta		
Relationsbyggande	Relationen avgörande för undervisningen	
Klassrumsklimat		
Trygghet		
Tillit		

Trygga i sig själva	Hårda delar är grundläggande men mjuka delar står i fokus	Undervisningens innehåll och upplevelsen av att undervisa
Duger som de är		
Öppenhet		
Respekt		
Tolerans		
Kritiskt tänkande		
Medvetenhet		
Preventivmedel		
Kunskap om kroppen		
Könssjukdomar		
Stukturerat		
Medvetet		
Handledning/bristande handledning		
Prioriteringar		
Intressen		
Kompetens		
Tid		
Redskap		
Kontinuitet	Skillnader i undervisningsmetoder	
Värderingsövningar		
Diskussioner		
Olika stora grupper		
Frågelådan		
Rollspel		
Dramatiseringar		
Filminspelning		
Filmer	Influenser från hemmet märks på eleverna	Vårdnadshavare förlitar sig på skolan
Värderingar		
Normer		
Förmåga att förhålla sig till andra människors åsikter		
Religion		
Kultur		
Övertygelser	Föräldrar har tilltro till pedagogernas kompetens	
Obekväma		
Blommor och bi-samtal		
Förlitar sig på skolan		
Känsligare för föräldrar att ta i frågorna		